



EEN VERSTOOTELING

VAN DE

KERK,

[D. and Johannes Smeets]
DOOR

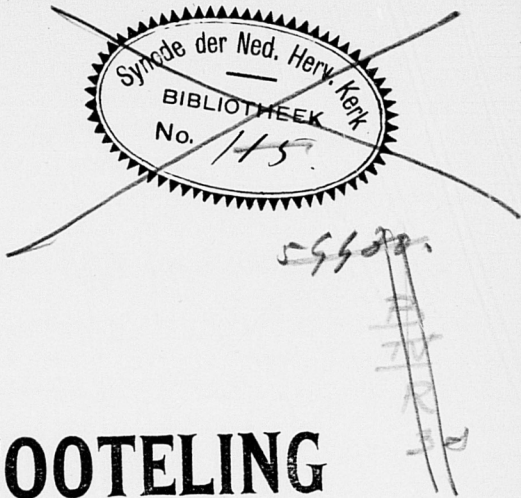
Dr. J. REITSMA.



TE LEEUWARDEN, BIJ
Wed. J. R. MIEDEMA & Co.
1883.



926.



EEN VERSTOOTELING

VAN DE

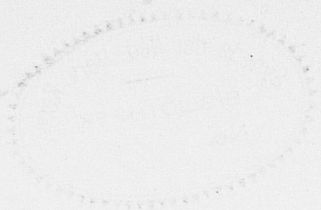
KERK,

DOOR

Dr. J. REITSMA.



S. a. .
43 E 3



EEN VERSTOOTELING VAN DE KERK,

DOOR

Dr. J. REITSMA.

Er is in onze vaderlandsche kerkgeschiedenis geen ingewikkelder periode dan het tijdvak van de Dordtsche synode. Over menig feit, menigen persoon, die een rol vervulde in die onrustige dagen, menige verwikkeling kan en moet nog helderder licht worden verspreid.

Mijn opstel is een bladzijde uit de geschiedenis van die dagen. Het zal het leven en de beproevingen beschrijven van een der velen, die vertreden zijn onder de voeten der triomfeerende en jegens de overwonnenen zoo hardvochtige ijveraars voor zuiver gereformeerd geloof. De biographie van den bekenden Sneeker rector en prediker Daniel Johannis Snecanus, later doctor in de medicijnen en zwervend Remonstrantsch leeraar, wiens onrustige levensloop kalm besloten werd in het stedeken Zaltbommel aan den breeden Waalstroom.

Bekend noemde ik dezen man. Toch geldt dit slechts zijn naam. Want zijn geschiedenis was tot nog toe minder bekend, dan het scheen. In enkele oudere historische werken wordt slechts terloops melding van hem gemaakt. (1) Wijlen

(1) Brandt, Hist. der Ref. II, 931, Vriemoet, Ath. Fris. en IJpey en Dermout, Gesch. der N. H. Kerk II, aant. 181 spreken slechts van zijn afzetting en de laatsten zijn zelfs in 't onzekere, of hij te Sneek kerkedienaar geweest is.

prof. Lorgion, die mededeelt, wat in de synodale acta van 1617--1621 voorkomt, weet verder aangaande hem niet anders dan dit: »Niet lang daarna (1621) schijnt men hem te hebben afgezet.» (1) Later heb ik in zeker werk, door mij vervaardigd, veel narichten daaraan kunnen toevoegen zoo- wel uit de belangrijke acten der synodale deputaten tusschen de jaren 1618 en 1625, als uit zijn vriendenalbum en enkele archiefstukken. In de werken van prof. J. Tideman over de Remonstrantsche Broederschap komen belangrijke berichten voor over het laatste gedeelte van zijn leven.

Voor eenigen tijd kreeg ik in handen een aantal brieven, requesten en stukken betreffende de quaestie van Daniel Sneecanus, aangekocht door de provinciale bibliotheek te Leeuwarden. Uit die brieven en copien van stukken, door hem zelf gesteld, kan zijn gansche lijdensgeschiedenis nu in helderder licht worden gesteld. Op sommige van die papieren heeft hij zelf in klad het een en ander aangeteekend, o. a. het klad van een brief aan iemand in Dordrecht. Deze aantekeningen zijn soms haast onleesbaar, doch de moeite van het ontcijferen is beloond door de ontdekking van eenige niet onbeduidende levensbijzonderheden. Door dit alles ben ik thans in staat een nauwkeuriger en vrij volledige biographie van dezen verstooteling der kerk te kunnen aanbieden.

De persoon zelf verdient dit, omdat hij een man van goede gaven en niet zonder beteekenis is geweest, maar vooral als type van het lijden der minderheid in dien onbarmhartigen tijd.

Daniel Johannis behoorde tot een geslacht, dat van ouder tot voorouder (2) in Sneek had gewoond, zoodat hij in 't

(1) Ned. Herv. Kerk in Fr. p. 55—57.

(2) In een m. s. aantekening op het adres gemerkt 12 B. noemt hij Sneek: *patria civitas, unde ab avis et atavis originem duci.*

laatst van zijn leven met zijn nazaten den familienaam Snecanus heeft aangenomen. Zijn vader, Johannes Roukes, was daar geboren en had er zijn opleiding genoten aan de Latijnsche school, die toenmaals onder den rector Johannes Lucaeus Rodius eenigen naam had. Hij was tijdgenoot en speelmakker van den later als geleerde en hervormer be-roemden Gellius (Hotzonides) Snecanus, met wien hij levenslang bevriend is gebleven. (1) De woelingen van de hervorming en van den opstand tegen Spanje dreven hem buitenslands in ballingschap in Emden, de gastvrije herberg der verdrukke Friezen. Vandaar teruggekeerd werd hij predikant o. a. in Ridderkerk. Het schijnt, dat hij ook les gaf aan de Latijnsche school te Dordrecht. (2)

Te Ridderkerk, niet te Sneek (3) werd Daniel geboren, en een vriend zijns vaders, de conrector Isaak van den Corput van Dordrecht hief hem ten doop. Het schijnt, dat zijn vader bezwaard was met een groot gezin, waarvan wij alleen Daniels ouderen broeder Paulus en den jongeren Rochus kennen, die later predikanten zijn geweest in Friesland,

(1) Gellius Hotzonides in *Meth. Descr. de cogn. Dei et homini* etc. 1591, p. 444: *Joannes Raucus... qui mecum a teneris foris et domi cum in scholis, tum in exilio multa bona et mala una toleravit.*

(2) M. S. annot. als boven: *Est quippe Sneca non incelebre Fr. occidentalis oppidum altera mihi patria, tametsi... non dissimularem Dordrechtum mihi propemodum prima patria haberi, ut cuius in districtu prima aere inhausissem, in pago scilicet Ridderkerk.... Inibi pater meus ministerio Ecclesiastico fungebatur, cum ego in luce prodirem, functus etiam in ipsa vestra civitate eodem munere cum D. J. Corputio et Servatio, quorum ille inter alios, quorum adhuc memoriam circumfero, ex suggestione parentum nimirum Nicolaum Trevirensensem me ex sacro fonte suscepit.* — J. Corputius, Isaak van den Corput was conrector en stierf in 1599 te Dordrecht, waar zijn vader Hendrik toen nog predikant was.

(3) Abusief in mijn „Honderd jaren” p. 380.

respectievelijk te Wijnaldum en te Blija. (1) Aan een zijner broeders werd de betrekking van leeraar aangeboden te Dordrecht, toen de Latijnsche school aldaar tot een gymnasium bevorderd werd. (2) Doch het schijnt, dat hij daarvoor bedankt heeft. Dit was een oudere broer, misschien Paulus.

Omstreeks het jaar 1581, dus kort na Daniels geboorte, werd de vader tot predikant in zijn vaderstad beroepen. Sneek was een plaats, waar behoorlijk goed onderwijs gegeven werd. Reeds op de Latijnsche school kreeg Daniel veel lust voor de klassieke letterkunde en natuurkundige studien, zoodat hij dan ook in 1597 of in het najaar van 1596 student in de letteren te Franeker werd. (3) Na het afleggen van het vereischte examen, dat hem weinig moeite kostte, werd hij omstreeks 1598 alumnus Frisiae. Want zijn vader drong er op aan, dat hij zich voornl. aan de heilige theologie wijden en het andere meer als bijvak beschouwen zou. Zijn lievelingswensch was echter het rectoraat aan een Latijnsche school in de een of andere deftige stad. (4) Nog

(1) Rochus Johannis beroepen te Blija c. a. 1611 en aldaar gestorven 2 Febr. 1638. Den 17 Juni 1617 werd hem de aanklacht voorgelezen van zekere Tiedt Tjaerds, die hem betichtte, quod septem noctes cum illa dormisset, etc. 't welk hij ontkende. Aant. v. Burm.

Paulus Johannis heeft eerst gestaan te Wijnaldum, vanwaar hij in 1607, reeds voor 1 Mei, naar Gaast vertrok. Daar is hij overleden in April of Mei 1632.

(2) Ibid. Cum paucis annis interiectis Gymnasium publicum erectum esset, eius quoque... graphiam ad parentem meum cui nomen erat Joh. Rho. transmissam et fratrem meum natu maiorem, qui me aliquot annis antecedeat ad functionem scholasticam inibi invitatum.

(3) Zoals blijkt uit tijdsopgave in het m. s. request no. 5, dat in 't laatst van Maart 1603 gesteld is.

(4) Me malle Rectoratu fungi, ut qui... ineunte aetate humanioribus literis et exotericis disciplinis naturae quodam instinctu et patris quoque hortatu deditus fuissem. Quippe parens meus deprehensis in

in 1599 en 1600 was hij litt. student en stond bekend als zeer ervaren in beide oude talen. (1) Toch liet hij de theologie niet varen, want in 1601 was hij cand. theol.

Niet lang daarna, in 1602, kreeg hij met goedvinden van de Friesche Staten (2) op aanbeveling van zijn professor Janus Drusius de betrekking van praeceptor aan de Latijnsche school te Amsterdam. (3) Hij nam dit aan om met het intusschen oplopende jaargeld als alumnus en 't geen hij uit eigen verdienste zou oversparen, (4) een reis in den vreemde te ondernemen en tevens om zijn vader, die met zijn zwaar huisgezin zuinig moest leven, een weinig te verligten. Want sedert een jaar of drie was deze ook reeds emeritus. Daniel had daar een zeer werkzame betrekking. Onder zijn leerlingen noemt hij de zonen op van Revius en ook van den heftigen heer Petrus Plancius, den zeer strijdlustigen Calvinist, die hem blijken gaf van zijn achting. Hij leerde tijdens zijn verblijf aldaar ook Arminius, predikant, die toen reeds met Gomarus overhoop lag,

me istis igniculis, ut erat pro ratione istius senile ipse ab ijs non alienus me crebro monuerat, ut in studio Theologico ita me totum impenderem, ut exoterica illa prorsus insuper haberem... Uit de m. s. ann. op 12 B.

(1) Blijkens het getuigenis van zijn contubernaal Henricus Uphof in zijn album: *Humanissimo bonarum artium studijs ornatissimo Graecis latinis literis crudito D. Dan. Joh. (synoikoi) meo 24 April 1600.*

(2) M. S. no. 5: *Patriae ad tempus me subdixi non surripui, etc.*

(3) M. S. ann. op no. 12B: *Ita factum est, ut cum obnumerosum prolem avitae res pareum foveret, ipso aetatis 4 anno Amsterodami promovente Drusio pia m. hypodidascali munus proximum a conrectore susceperim, habuerimque discipulos inter caeteros n. David, Laurentium, Plancios pueros, Revios aliosque quorum nunc exedit memoria.*

(4) M. S. no. 5: *Amstelodami ubi provinciam Scholasticam tunc temporis obibam.*

kennen, alsmede W. Helmichius en vele anderen. (1) Om onbekende redenen onthielden de Staten hem terstond na zijn vertrek uit Franeker het jaargeld als alumnus, hoewel zijn studietijd nog niet om was. Daarmede vervloog zijn hoop om die studiereis te kunnen doen, juist nu hij reeds het plan had opgevat zijn betrekking als docent te Amsterdam neer te leggen. Waarschijnlijk waren de Staten van Friesland wegens den litterarischen loop van zijn studie in het onzekere, of hij zijn verplichting als alumnus wel zou nakomen en zich beschikbaar stellen ten dienste van de kerk. Voorbeelden van jongelieden, die zoodanige inkomsten uit 's lands kas genoten en daarna de theologie lieten varen, kwamen wel eens voor. Vrienden echter hadden beredeneerd, dat hij nu van zijn verplichting ontslagen en vrij man was, omdat de Staten tegen hun belofte vóór het verstrijken van zijn studietijd dat jaargeld ingetrokken hadden. Door kooplieden in Vlaanderen of Brabant was hem reeds een ander voorstel gedaan en een ruim stipendium aangeboden. Maar hij wilde zelfs den schijn van ondankbaarheid niet op zich laden en daarom liefst zijn studiën ten einde brengen onder de zorg van dezelfde begunstigers, derhalven als alumnus der Friesche regeering. Dit waren de redenen, waarom hij in Maart 1503 een request opzond aan Gedept. Staten met verzoek, dat de E. heeren hem het volle stipendium als alumnus nog twee jaren lang zouden uitkeeren, of zooveel meer als zij mochten goedvinden. Dan wilde hij

(1) Met de hand van J. Arminius staat op dato 20 Mei 1603 in het album van Daniel Johannis: Probo et docto Juveni Danieli Joannis studiorum caussa peregrinaturō hoc adscripsi Jacobus Arminius Ecclesiastes Amstelodamensis faustum itineris et studiorum successum illi comprecatur. — Voorts schreven in dat album ds. P. Plancius, W. Helmichius (Mei 1603), prof. Sib. Lubbertus (6 Sept. 1601), J. Drusius, Joh. Arcecius, Lollius Adama en andere bekende personen.

op kosten des lands eenige buitenlandsche academiën bezoeken en beloofde zich na deze oefening ten dienste van de Friesche kerk aan te melden. Mocht het echter zijn, dat de E. heeren bezwaren maakten en de uitbetaling van zijn inkomen wilden opschorten, dan verzocht hij hen dringend, dat zij hem van de voorwaarde zouden ontslaan, die hem bij zijn opname onder 's lands voedsterlingen opgelegd was en hem niet zonden verhinderen om elders hulp tot voortzetting zijner studiën te vragen. Om zijn vaderland wilde hij dit echter liever niet doen en hij hoopte, dat de Staten zijn wensch zouden kunnen inwilligen. (1)

Zijn verzoek werd gunstig opgenomen: de Gedeputeerden stonden hem nog twee jaren lang een som toe van »ijder iaer hondert dalers omme bij middel van dien sijn aangevangen studium buijten 's lands te continueren mits stellende borge, dat hij theologia zal studeren ende nae verloop van twee iaeren sijn dienst alhier commen presenteren.» (2)

Alzoo was hij nu weer in de cliëntele der Friesche Staten opgenomen en had vergunning twee jaren buiten 's lands in Frankrijk of Duitschland te vertoeven. In 't laatst van Mei verzocht hij, dat het jaargeld hem uitbetaald werd, alsmede het gewone reisgeld, omdat het stipendium voor een verblijf buitenslands ontoereikend was. Hij was van plan om met de eerste goede gelegenheid te vertrekken. (3) De Staten stonden hem 30 car. gls. boven de honderd daalders toe en gaven een mandaat af tot uitbetaling (4) dezer

(1) Collectie M. S. van Daniel Johannis, een request in 't latijn zonder datum, gemerkt N 5.

(2) Apostil aan het request, ged. 2 Aprilis 1603 voor noen.

(3) Latijnsch request zonder datum M. S. gemerkt N 6 met apostil der Staten gedat. 3 Juni 1603.

(4) Op Jan Henriex, ontvanger-generaal van de kloostergoederen.

gelden, die hij nu tegen quitantie in ontvangst kon nemen.

't Schijnt, dat Daniel zich op dat oogenblik reeds op reis bevond met een drietal jongelingen van zijn kennis, van wie hij 6 Juni te Antwerpen afscheid nam, omdat hij vandaar verder ging. (1) Wat hem evenwel van zijn voornemen afgebracht heeft, kan niet opgehelderd worden, maar die reis ging niet heel ver. In Augustus was Daniel al weer te Franeker terug en aan de studie. In de tweede week van September was hij op het punt van te vertrekken, maar die reis ging naar Holland. (2) En in het begin van het volgende jaar werd hij als predikant in Friesland aangesteld. Het is niet onwaarschijnlijk, dat de liefde deze verandering te weeg gebracht heeft. De naam van zijn echtgenoot is niet bekend. We weten alleen, dat zij hem eenig vermogen aanbracht.

Zijn eerste standplaats was het stille Hijlaard, toen ter tijd gecombineerd met Lijons, beide nabij de kronkelende trekvaart tusschen Bolsward en Leeuwarden gelegen. Het was een kleine gemeente, waar hij slechts twee en een half jaar gestaan heeft. (3) In 1606 werd hij beroepen naar het meer aanzienlijke en volkrijke Bergum, hoofdplaats van de gemeente Tietjerksteradeel, en deze groote gemeente heeft hij acht jaren lang bediend.

Aan den predikant van Bergum was in dien tijd ter woning afgestaan het oude en ruime klooster, welk verblijf zijn Eerwaarde echter met een ander deelen moest.

(1) Op dien datum schreef Daniel Pipardus in Daniels album: in icundissimi inter nos consortij memoriam haec discedenti maestus posui, Antverp. Evencens Hieronymus Joannis en Vogellius Weertanus.

(2) Blijkens album op de datums 10 Aug. en 8 Sept. 1602 (abitum meditans).

(3) Volgens zijn eigene opgaven in het M. S. adres gemerkt N 24.

Toen Daniel Johannis te Bergum kwam, was dat een zekere Peter Feykesz, die de vertrekken aan den anderen kant van »de gemene gang van vsz. huys» in gebruik had. Zijn voorganger, ds. Wilhelmus Faber, had altoos ook den appelhof of boomgaard in huur gehad, maar tijdens de vacature had Peter dien hof in huur weten te krijgen. Dit gaf spoedig aanleiding tot onaangenaamheden tusschen de beide bewoners. Het verschil liep zoo hoog, dat de booze buurman op zekeren dag zijn geestelijken herder een slechte kool stoorde. Op zekeren Dinsdag, den 19den van de schoone Augustusmaand, keerde ds. Daniel van de classisvergadering te Leeuwarden huiswaarts en vond »de principale Ingang ende doere» van zijn huis, waar zijn voorganger altoos vrijen toegang door genoten had, met een steenen muurtje dichtgemetseld, zoodat hij nu geen anderen ingang tot zijn eigene vertrekken had dan door een vuil hok en schuur, waar geen fatsoenlijk mensch doorgelaten mocht worden. Ja nog meer, zijn eigene kamer, waar al zijn boeken en studiebehoeften zich bevonden, was geheel »geturbeert ende onbruickbaer ghemaect.» Ds. Daniel verzocht op staanden voet aan Gedept. Staten, dat zij een commissaris zouden afvaardigen om dat booze werk te bezien en orde op zaken te stellen, opdat hij zijn eigen huis »rustelicken ende in vreden» mocht bewonen. (1) De E. Heeren hebben deze quaestie toen geregeld en waarschijnlijk heeft ds. Daniel daarna het voormalig convent alleen bewoond. Het was een »groot, jdel ende hoog» gebouw, zoodat Gedeputeerden hem op zijn verzoek toestonden eenige vertimmeringen aan te brengen. Ook heeft hij voor een groot deel de koe- en hooischuur verbouwd en de beide hoven verbeterd. Dit

(1) M. S. request gemerkt N 12c zonder datum en jaar.

gaf bij zijn vertrek aanleiding tot ongenoegen met de regeering. Want toen diende ds. Daniel een rekening in van 375 car. gls wegens gemelde vertimmering en verbeteringen. De Staten weigerden hem die som te betalen en lieten hem honderd gulden minder aanbieden. Hij verzocht nu, dat iemand op zijn kosten zou overkomen om te inspecteeren, wat hij had laten doen tot verbetering van pastorie en hof. Ook dit werd geweigerd. Tevens hadden Gedept. Staten »het grote Lantschapshoff» publiek laten verhuren, waarvoor hem jaarlijks 25 goudgl. als tractement placht toegerekend te worden, en waar hij nog zeven jaren aanspraak op meende te hebben. Hij beweerde dat recht ook bij zijn vertrek te behouden. Toen de heeren Bangama en de ontvanger Henrici (Jan Henricx, ontvanger-gen. van de kloosteropkomsten) daartoe gecommitteerd, te Bergum kwamen, kwam hij in de herberg, waar de verhuring plaats zou hebben, bij de heeren en trachtte hen te bewegen, dat zij zich zouden kwijten van hun last »onvercort syn gerechtigheyt." De heeren wilden hem dit niet belooven, waarop ds. Daniel, op zulk eene weigering voorbedacht, daar ter plaatse bij 't begin van de acte van beschrijving door een notaris protest liet aanteekenen. Terstond lieten de heeren, die zich gekrenkt achtten, door hun notaris »contraprotest smeden, waarinne tegen hem als tegen een moetwillich mensch gehandelt worde, ende nyet als tegen een Dienar Jezu Christi, die men nyet alleen van wegen syn ampt, maer oock ten respecte van die meriten die syn wilen vader den landschappe bewesen heeft, beleefder behoorde beiegent t'hebben." Zijn goede naam kwam daardoor »ten opsprake van de quaetwillige." Deze onaangename zaak was nog hangende, toen hij zich reeds te vrede wilde stellen met de hem door de Staten aangebodene vergoedingssom, 275

car. gls. De E. Heeren gaven toen last hem dit geld uit te keeren, en hij nam het in ontvangst, »wilverstaende, dat daarmede alle verdere geschil soude doot ende te nyette wesen ende hy syn recht behouden aen de wintersaeyinge van hem wtgebracht.” Kortens tijd daarna hoorde hij van geloofwaardige zijde, dat het contraprotest nog in wezen was. Toen wendde hij zich per adres (1) tot den landsdag met verzoek, of zij alle stukken, betreffende deze quaestie in de rekenkamer of onder den ontvanger-generaal berustende, wilden opvragen en de zaak door Gedeputeerden laten onderzoeken, opdat zijn goede naam, die door de overhaaste manier van procederen »geen cleyne schade geleden heeft”, hersteld en hij aan zijn deugdelijke pretensie geholpen mocht worden, en dat ten minste dat contraprotest vernietigd werd, zoodat hij niet op grond daarvan wederom aangesproken kon worden, of zooals de Heeren zouden goeddunken tot zijn »releuatie” te behooren.

Zoo ontbrak het hem in deze standplaats niet aan minder aangename wederwaardigheden. Overigens was hij in Bergum wel gezien. Hij verklaart zelf, dat hij er gedurende die acht jaren »by een yeder lieff ende weert gheweest” is. Ook onder zijn ambtgenooten genoot hij achting. De eerste maal, dat hij een synode als volmacht van classis Leeuwarden bijwoonde, te Sneek 2—4 Juni 1607, onder voorzitting van zijn lateren tegenstander Florentius Johannis, werd de jonge man reeds tot scriba gekozen. In die qualiteit werd hem o. a. opgedragen (2) om aan de predikanten van Holland te schrijven, »dat zij de translatie des nederduytschen Bijbels langen tijdt onder handen geweest hebbende op t' spoedigste bevorderen.” De volgende sy-

(1) M. S. gemerkt N 10A zonder datum.

(2) Acta synodi 1607, a. 12.

node, die hij als gewoon lid bijwoonde, was die van 1612 te Leeuwarden, waar toen met veel ijver de middelen besproken werden tot het beleggen van een nationale synode, waarnaar alle kerkelijken zoozeer verlangden wegens de geschillen in Holland over Arminius, Vorstius enz.

De bijzondere inzichten, die ds. Daniel koesterde met opzicht tot de quaestie van den dag, trokken in dezen tijd nog niet de opmerkzaamheid. Bij de aanvaarding van zijn ambt had hij er geen bezwaar in gevonden de Nederl. confessie en den Heid. catechismus te onderteekenen, omdat hij ze niet strijdig met zijn gevoelens rekende, en hij is altoos bereid gebleven ze »weder te onderteekenen om te bethonen de Eenigheid, die ick met de gereformeerde kerkce in de fundamenten der salicheit gheneight ben te houden tot den laesten adem myns leuens toe”. (1) Zijn geliefkoosd vak was de studie der klassieke talen, waaraan hij zich ook als predikant met den meesten ijver bleef wijden. Hij liet zich dus persoonlijk met de godgeleerde geschillen van die dagen weinig in en meende vrijheid te hebben in gematigden zin volgens zijn opvatting te prediken. Met de Remonstranten en andere geestverwanten in Holland en elders stond hij in geen betrekking. Als theoloog was hij echter van den beginne af de richting toegedaan, die in zijn landsman Gellius Snecanus een even geleerd als ijverig voorstander had gevonden. Want ds. Daniel week evenals van deze van den grooten Calvin af »int’ suaerwichtigh point van de Godlicke praedestinatie.” Hij achtte het in dit opzicht genoeg, »dat men leere de Gelovige ter salicheyt ende de ongelovige ter verdoemenisse verordineert te

(1) M. S. Deductie aan de synode van 1617, zonder dagteekening, gemerkt N 15 B 2.

sijn.” (1) De strenge leer, dat 's menschen zaligheid of eeuwig verderf slechts afhing van Gods verborgen, onherroepelijk en eeuwig raadsbesluit, waarin geloof noch ongeloof, deugd noch ondeugd verandering konden brengen, — deze harde, troosteloze en volgens zijn inzicht onschriftuurlijke leer stuitte hem tegen de borst. Zulk een geloof streed tegen zijn consciëntie. Hij had daarover zijn gevestigde meening, maar wierp zich nu nog niet in den strijd, zoodat hij kon verklaren, dat dit gevoelen »bij hem niet dan matichlick voorghestaen is.” Maar binnen kort zou hij ten gevolge van een onbewaakt oogenblik in den hatelijken strijd worden gemengd, meer dan hij ooit bedoeld kan hebben.

In 1614 werd zijn geliefkoosde wensch vervuld, toen hij tot rector aan de Latijnsche school in de stad Sneek benoemd werd en tevens als predikant. In de laatste qualiteit was hij belast met de geregelde waarneming van sommige predikdiensten, denkelyk avondbeurten, ongeveer als een adjunct van zijn andere collegas. In het midden van de blozende Meimaand nam hij afscheid van zijn gemeente Bergum. Het eervol ontslag uit de classis van »onse Lieve ende weerde Medebroeder” ontving hij van den bekenden Johs. Bogerman, die toen als scriba van cl. Leeuwarden fungeerde.(2) De onaangename indruk en gevolgen van het tooneel met de heeren Bangama en Henricx over de reeds besprokene landverhuring zouden alras vergeten worden onder de rampen en het verdriet, die hem nu voortaan al spoedig wachtten. Met vroolijken moed aanvaardde de bekwame rector zijn dubbele betrekking in het hem zoo welbekende Sneek. Het rechtzinnige Sneek, waar Bogerman en Geldorp geijverd hadden

(1) M. S. adres aan de volmachten van Westergoo (anno 1625) gemerkt N 24.

(2) Gedat. 12 Mei 1614.

tegen de weerlooze schare van Menno's volgelingen, en waar zij vervolgens Bezas strenge philippica over het ketterstraffen in goed hollandsch den volke onder oogen hadden gebracht, zonder tot andere gedachten te komen door kristalheldere brillen, hen vervolgens door zeker iemand op den neus gezet. (1) Volijverig stond daar nu te midden van zijn collegas ds. Florentius Johannis op zijn post als dorpelwachter van Sions heiligdom. Onder dit waakzaam oog kon de nieuwe rector niet lang werken en handelen, of het moest blijkbaar worden, in welk opzicht het bij hem haperde aan de leer volgens de strenge logica van 't geweldige Genève.

Toen kwam alras aan het licht, dat er verwantschap was tusschen de denkwijze van den Sneeker rector en Arminius, den aartsketter.

Sedert vele jaren was de hoop van alle Contra-remonstranten op een algemeene kerkvergadering gevestigd, omdat zij niet ten onrechte de verwachting koesterden, dat de gerezene geschillen over de leer daar in Calvinistischen geest zouden worden beslist, en dat de Hervormde kerk van Nederland dan tevens een strenge confessie ontvangen zou, die op eens den pas voor alle afwijkende gevoelens afsneed. Uit Friesland werd daarvoor op allerlei wijze krachtig gewerkt. Maar de hooge en invloedrijke kringen in Holland hielden het beleggen van zoodanige nationale synode hardnekkig tegen, zoowel omdat vele leden der Staten-Generaal met Oldenbarnevelt aan het hoofd in het bijeenhalen van een groote kerkvergadering geen heil zagen, alsook omdat zij meer tot de zijde van de Remonstranten overhielden. Juist in dezen tijd was dit punt aan de orde van den dag. De Contra-

(1) Zie het pamflet: „Een christallinen Bril voor den E. M. van Sneek”, enz. eerste editie, 1602. De steller is Tymen Honich, Doopsgezind leeraar.

remonstranten deden, wat ze konden in 't openbaar zoowel als in 't verborgen en hielden jaar op jaar vergaderingen om de belangen van hun partij met opzicht tot de gerezene geschillen te bespreken en de kansen op de vurig gewenschte synode te vergrooten. In Friesland was de regeering bezielde met denzelfden streng rechtzinnigen ijver als de synoden, classes en de meeste predikanten.

Zoo werd in 't voorjaar of in het begin van den zomer des jaren 1616 een uitnoodiging van de zoogenaamde synodale kerk aan de classes gericht, met verzoek »dat eenige kercklicke personen van hier hun toegesonden souden worden om over de quaestiose poincten te besoenen.» Tot het bijwonen van deze vergadering te Amsterdam werden uit Friesland Bogerman en Florentius Johannis afgevaardigd.

Deze brief werd ook gelezen in de vergadering van classis Sneek. 't Schijnt, dat Daniel zich in die vergadering wat al te openhartig over de kerkelijke beweging heeft uitgelaten. In evenwel niet zeer duidelijke woorden deelt hij mede, dat »hij nevens andere inden classe van Sneek» met opzicht tot dit zenden van afgevaardigden van meening was, »dat de Deputati synodi niet hadden geobserveert sekerere Resolutie in den synodo tot Harlingen ao 1608 gehouden, door cracht van dewelcke zij deputati verbonden waeren gheen sodanige delegatie te doen sonder voorweten van alle classen ende oock niet sonder goetvindinge van de E. E. Heeren Gedeputeerden.» Hij sprak dit gevoelen vrijmoedig op die vergadering uit en kreeg daarover aanstonds verschil met »eenige personen in meergemelden classe, die van buiten ingekomen, ende hier te lande sacht gesett waren, die hem sprekende voor de vrijheit vant Vaderlant met bittere woorden biegenderen.»

Aanvankelijk was dit alzoo niets dan een dispuut bloot

over een vorm van benoeming, maar er school van weerskanten reeds meer onder, 't welk nu vervolgens aan den dag kwam. Het eene woord haalde het andere uit. Daniel erkent zelf, dat bij hem »op dien tijd eenige heevigheyt bevonden is.” Doch ook zijn tegenpartij maakte zich daaraan schuldig, »t welke soude blijken, indien hun formeele woorden bij mij in scripto berustende verhaelt worden.” Hij deelt verder mede, dat hij toen tot het uiten en verdedigen van zijn meening »genoech geperst” werd. Hij moest zich dus verplicht rekenen tot verdediging van de gevoelens, die de veroordeeling en ergernis hadden opgewekt, in de heilige meening dat hij zich hier vrij uiten mocht, omdat hij zijn gevoelens »noch van den predickstoel gedreven noch in loco mere publico” verkondigd, maar zich binnen den kring in de classikale kamer beperkt had. Doch hij zou dit wel anders gewaar worden, want deze woordenstrijd in de classis had gevolgen, grooter en verderfelijker dan hij voorzien had en vermoeden kon.

Het was te Sneek naar zijn meening in onbruik geraakt, dat volgens 't besluit der nationale synode van Dordrecht op aanvraag van den praeses telkenmale door de broeders »propositien gedaen sullen worden bij beurten, van dewelcke de broeders in liefde sullen oordeelen.” (1) Toen de classis op Dinsdag 16den Juli weer vergaderde, beriep ds. Daniel zich op zulk een recht en bracht drie punten, schriftelijk gesteld ter tafel, waarin hij zijn gevoelens had uitgedrukt omtrent de praedestinatatie, de genade Gods en de volständigkeit der geloovigen. Het eerste punt schijnt aldus geformuleerd te zijn geweest, dat »de gelovigen als

(1) In de acta der nat. synoden van 1578 a. 30, 1581 a. 30, 1586 a. 38 en 1591 a. XXXVII is echter alleen sprake van het houden van een korte predikatie voor de classis.

gelovigen ter salicheyt ende d'ongelovige als sodanigh aenghemerckt zynde ter verdoemenisse van Godt geordineert zijn."

Dit was dus een afwijking van de leer van Calvijn. De steller gaf er beleefd en zachtmoedig bij te kennen, dat hij »het voorstellen van die poincte niet gedaen had met voornemen om dieselvige hartnekelick te drijven, veel weniger om de kercke onses lieven Vaderlants daarmede ongherust te maecken, maer om van die ghene, die myn ghevoelen soudon willen teghenspreecken beeter bericht te ontfangen dienaengaende, oft oock aen hun des noodt sijnde met Godes H. woordt te doen ende te geven." Op staanden voet gaf evenwel een der predikanten hem op dreigenden toon te kennen, dat de classis deze zaak niet binnen besloten warden zou houden, maar dat het »verbreit" zou worden. Zonder twijfel was deze booze broeder niemand anders dan Florentius Johannis, Daniels ambtgenoot in Sneek, benoemd afgevaardigde der Friesche kerk naar de vergadering te Amsterdam. Het indienen der drie punten gaf dus aanleiding tot iets heel anders dan tot een broederlijk godgeleerd dispuut, zooals ds. Daniel zich had voorgesteld. Hij deelt echter uitdrukkelijk mede, dat sommige van zijn collegas, hoewel zij van hem verschilden, toch zijn gevoelens achtten en de meening uitspraken, dat hij daarin wel getolereerd kon worden. Des Dinsdags had dit tooneel plaats gehad en nog des Zondags daaraanvolgende (dus 21 Juli) hadden Cyricus Mellaeus, gewoon predikant, en hij »sonder eenige de minste murmuratie het Avontmael gehouden." Dit geschiedde op een tijdstip, dat ds. Florentius reeds »in besendinge tot Amsterdam" afwezig was wegens de vergadering, die daar van 28 Juli tot 3 Aug. gehouden werd. Wanneer deze er zich verder maar niet mede bemoeid had, dan zou alles in rust geble-

ven zijn. Doch door het bijwonen van zulke vergaderingen ook al niet zachter gestemd, begon hij op nieuw in de zaak te roeren, zoodat toen ook andere broeders, met hem »door een onbescheijden ijver gedreven zijnde, terstond een ghemeyn Landt-geschreij tegen mij ghemaect” hebben. Persoonlijke grieven en vooroordeel en scheve of onware geruchten speelden daarbij, zooals het gewoonlijk gaat, een groote rol.

In 't begin van Aug. kwam ds. Florentius, »die oorsae van alle dese twist is geweest,” alzoo terug. Terstond na zijn thuiskomst werd er bij den kerkeraad van Sneek een aanklacht tegen ds. Daniel ingediend. »Eenige lidmaten” verklaarden aan dit collegie, dat zij weigerden met den rector »ten Avontmale te gaan.” Zonder den beklagde te hooren, brachten de Eerwaarde broeders hem onder censuur, m. a. w. zij ontzegden hem den toegang tot deze plechtigheid. Nu was de zaak tegen hem aan den gang, en kon hij voor de classis in staat van beschuldiging worden gesteld.

Ds. Daniel stond verslagen over deze wending. Hij drong instantelijk bij den kerkeraad aan om hem dan toch te hooren, de namen van die lidmaten te noemen, hem met zijn aanklagers te confronteeren. Misschien — verklaarde hij — zou de zaak zich dan »also toedraegen, dat ick haer (de namelooze lidmaten), eenig contentement dede, insonderheit so de kerekenraet tusschenbeijden ten besten spraecke, want niet sonder oorsaecke ick somtijds vrese, dat mij eenighe dinghen naegegeven worden, van dewelcke ick vrij ben, waervan ick mij nochtans niet can ontschuldigen, tensij de geoffenseerde lidmaten tot myner kennisse comen.” Maar de kerkeraad was hem vijandig en weigerde hem die personen »naem-condigh te maken,” zoodat hij nooit te weten is gekomen, wie dat waren.

Den 2en September werd hij weer voor de classis geroe-

pen om zich over de door hem gestelde vragen te verantwoorden. De meerderheid der classis was den beschuldigde niet genegen en tot strenge maatregelen gezind. Daniel verklaarde, dat hij afkeerig was van kijven, dat hij geen plan had de gemeente in onrust te brengen, gelijk hij immers zijn denkbeelden noch op den predikstoel noch in het publiek uitgesproken had, en dat hij gaarne door de broeders overtuigd wilde worden van ongelijk. Nu en later betuigde hij: »Als men my het gevoelen Calvini can wijs maecken, want dat heb ick tegengesproocken, so sal ick wel te vreden sijn, want dat is de spil, daer het gantsche werck op draeyt.» Hij zag niet in, waarom de broeders hem niet konden dulden, want na alles op het nauwste onderzocht te hebben was hem gebleken, dat hij maar in één punt van de drie »van niet allen, maer sommiger broederen, also ick het houde, verschille, te weeten in het suawerwichtige point des Godtlicke predestinatie, want dat is den eenigen spille, daar het gantsch werck ofte radt op draeyt». Als men hem dit gevoelen van Calvijn en Beza met de H. Schrift kon bewijzen, dan zou hij »de andere twee pointen met mijn eygen handt doorstrijcken, want ick (acht) die selvige so naeu aen t'eerste gehecht te zijn, dat sij daer-mede gheersins connen bestaen, als het nae Calvini meininge gedefinieert wordt, dewelcke ick alleen in classe hebbe tegengesproocken.» Hij rekende evenwel, dat zijn gevoelen volstrekt niet in strijd was »tegen de nederlantsche confessie ende catechismum», noch tegen de h. schrift en meende te verstaan, dat de meest Gereformeerde autoriteiten in het punt der predestinatie wel eenige afwijking van gevoelens toelieten. Ook beriep hij zich nu en later op de »notoire onbillicheit», waarmede hij behandeld werd, »vermits voor die tijt gheen ondersoek gedaen, gheen decisie gemaect bij

eenige synoden (in den nederlanden gehouden) gheen oordeel gestreken was over het different."

Ds. Daniel was dus tegen wil en dank op een onbewaakt oogenblik in een kerkelijk proces gewikkeld. Zeker, hij was volkomen in zijn recht, wanneer hij beweerde, dat de classis onbevoegd was als rechter te staan over een particuliere quaestie tusschen hem en de meerderheid der classis »in een verschil van sodanigh gevoelen, dat (tot dusver) in de Gereformeerde Kerk was ongedecideert geweest." Maar hij vergat, dat hij behoorde tot de kerk van Friesland. In Holland, Utrecht en elders zou het zoover niet gekomen zijn, want daar helde de schaal nu nog niet ten nadeele van de Remonstranten over, al zag hun toekomst er reeds meer bewolkt uit. Maar in Friesland hadden de Contra-remonstranten feitelijk het pleit reeds gewonnen, en zij maakten daarvan gebruik door alle vrijheid van belijdenis aan banden te leggen in hun geest.

De behandeling der aanklacht van Daniel Jöannis strekt hiervan ten bewijze. Zijn tegenpartij achtte het noodig met de meeste strengheid tegen hem op te treden. In het najaar van 1616 werd zijn vonnis geveld, terwijl hij »die vierdedaegsche coortse op den hals hadde ende oversuleks tot zijn defensie gantsch onbequaem was." Hij had anders willen bewerken, dat de zaak opgeschort werd. De Sententie luidde aldus:

»De Broeders des classis gehoort ende verstaen hebbende de verclaringe D. Daniel is over syn voorstellinghen ende Acten bij hem gedaen eerstelick den 16en Julij ende daarna den 2en Septembris ende wut die selvige verstaen, dat hij alsnoch blijft bij de drie puncten van hem voorgesteld, (accordeerende met het gevoelen ende leere der Remonstranten) strijdende tegen de Leere van Godes woordt, ende

der Gereformeerde kercken, ende daarbij versocht hebbende dat D. Daniel sich wilde verclaeren ofte hij beneffens de voorgaende noch in enighe andere Poincten van de leere der Gereformeerde kercken sich besuaert vonde 't welcke hij geweygert heeft te doen, hebben in goede conscientie geoordeelt ende besloten, dat D. Daniel so langhe hij in sodanigh ghevoelen ende weijgeringe blijft, sich sal onthouden van alle kerkendienst ende inde classicale vergaderinge niet verschijnen dan geroepen ende toegelaten zijnde. *Nomini classis. Gaius Aggaei pro tempore scriba subscripsit*'.

Dit vonnis van schorsing, zonder dag en datum, was de tweede slag, die hem werd toegebracht, — het begin van een treurige periode vol ellende en verdriet.

In zijn vriendenalbum zijn achterin vele blanco bladzijden door hem zelf beschreven met invallende gedachten, schoone of treffende gezegden, aan verschillende schrijvers ontleend. Daaronder treffen wij ook enkele ontboezemingen aan, die in verband staan met de bittere ervaringen, in deze en eerstvolgende dagen door hem opgedaan. Hoe vele redenen had hij niet tot uitroepingen als deze: (1) »Er zijn meer dan een Judas en vele Demassen (ontrouwen). Waar zal ik trouwe zielen vinden? Men zal dikwijls zien, dat als twee hetzelfde doen, het den een vrijstaat dit ongestraft te doen, den ander niet. Niet omdat de

(1) Judas non unus, Demae multi: fideles, ubi inveniam?...
Numquam sanctum canib. nec porcis margaritas objice....

Mortalium mediocres esse decet

Usus amoris mutui et solubiles,

Nec ad medullas penetrare imus vel imas

Intendere ut possis facile aut remittere.

Duo cum idem faciunt saepe possis dicere,

Hoc licet impune facere huic, illi non licet;

Non quod dissimilis res sit, sed quod qui facit

Non recte accipitur

dingen ongelijk zijn, maar omdat het van ieder, die het doet, niet even goed opgenomen wordt." De treurige ondervinding had hem geleerd, hoe gevaarlijk het was in een tijd als deze zijn meening te uiten, maar — te laat nam hij die wijsheid in acht: »Kies uit velen één tot uw vriend, en vertrouw hem omzichtig, maar zie vooraf, of hij vertrouwen waard is, want men speelt met vertrouwen in dezen tijd; wees derhalve omzigtiger, wanneer gij ziet, dat gij iemand vertrouwen kunt schenken." (1) Ook vinden wij er menig beklag over de ketterjacht en de overhand toenemende stelselzucht. Bijv. aldus: (2) »Tot de voornaamste krijgslisten, waardoor de duivel de menschen geheel ten verderve brengt, behoort gewoonlijk het allereerst, dat hij hen, hoe meer iets door God voor ons verborgen gehouden wordt en voor menschelijke kennis ontoegankelijk is, des te krachtiger overreedt, dat dit stuk juist voor hun zaligheid te weten noodig is. Op deze wijze vervoert hij menschen niet alleen tot leugen en dwaling, maar maakt ze zelfs menschenmoorders." Het ketterdooden keurt hij af als een zonde tegen God, tegen de kerk, tegen den naaste en tegen zich zelf. »Men overtuige zondaars van het noodzakelijke van boete, geloovigen van het noodzakelijke van zuivere leeringen, en ontsluiere zedige onderzoekers de waarheid." ... »Niet de gewoonte noch de algemeene opinie zijn

(1) E multis aliquem tibi selige, cautus et illi
Fide, sed ante vide, dignus an ille fide,
Namque fides lubrica est hoc tempore, cautius ergo
Fides, quando vides cui sit habenda.

(2) Inter praecipua diaboli stratagemata, quib. homines ad summam perducit calamitatem, hoc non postremum sibi vindicat locum, ut quo quid magis a Deo nobis est absconditum hominibusque nosse negatum, eo magis ad salutem id scitu necessarium esse persuadeat, ut ea ratione non tantum mendaces et errantes homines sed et homicidae faciat.

de toetsteen der waarheid, maar de bron der heilige schrift en de rede" enz.

Voor ds. Daniel zat er onder de gegevene omstandigheden niets anders op dan van het vonnis der classis te appeleeren op de synode te Harlingen. Die vergaderde in het volgende jaar tweemaal wegens quaesties in de classis Franeker, in de tweede helft van Juni en van 8 tot 13 Aug. Zijn grootste tegenstander Florentius Johannis was praeses. Ds. Daniel had op zijn reis daarheen reeds over de bestaande quaestie gedachten gewisseld met den onstuimigen Ultra-calvinist prof. Maccovius en kwam nu met zijn drie betwiste punten in de vergadering der Eerwaarde broeders. Het ontbrak hun in de Junizitting aan den tijd en daarom werd zijn zaak met eenige haast onder de andere particularia — meest appellen — afgehandeld. Toen hij verklaarde bij de gevoelens, in de classis Sneek beleden, te volharden, oordeelde de synode ze »onschriftmatig" en in strijd met de leer der Gereformeerde kerk. Het vonnis der classis Sneek werd dus bekrachtigd. Hem werd nog voor de voeten geworpen, dat hij heulde met de Remonstranten in Holland. Sommige uitdrukkingen door hem gebezigd konden de broeders op die gedachte brengen. Doch hij betuigde uitdrukkelijk »gheen correspondentie met de Remonstranten in Holland gehouden te hebben," verzocht, dat eenige ambtgenooten benoemd zouden worden om met hem een samenspreking te houden over de punten, waarin hij zich bezwaard gevoelde en beloofde, dat hij zich intusschen rustig zou gedragen. Daarop benoemde de synode, »wenshende dat hy tot die eenicheyt deser Gemeijnte weder mochte gebracht worden", een commissie bestaande uit prof. Maccovius, Johs. Bogerman en Florentius Johannis om »broederlyck ende vriendelyck D. Danielem wt Godes woort ende goede

redenen te onderrichten ende syne swaericheyt, ist mogelyek, wech te nemen." De verdere regeling van deze zaak werd aan de commissie overgelaten. De synode bepaalde alleen Sneek tot plaats van samenkomst, »opdat het quaet mochte begraven worden daer 't geboren is." Toen dit den beklaagde werd medegedeeld, verzocht en verkreeg hij zes weken beraad.

Ds. Daniel nam aldus het voorstel der synode niet dadelijk aan. Toen hem de mannen genoemd waren, met wie hij de conferentie zou houden, aarzelde hij. De namen voorspelden al dadelijk, dat er voor hem van zulk een samenkomst niet veel heil te verwachten was. Zij zouden onverzettelijk blijven, zij zouden van hem eischen, dat hij in alles toegaf, zij zouden geen van zijn bewijsredenen aannemen en nooit te bewegen zijn tot de verklaring, dat zijn gevoelens geduld konden worden. De zes weken beraad verstreken, en D. Daniel was nog in het onzekere.

Toen kwam de synode den 6 Augustus voor de tweede maal te Harlingen bijeen om een vijftal quaesties in appèl af te handelen. Behalve het geding tegen ds. Artopaeus, kwam toen ook ter tafel de schorsing van ds. Meppel te Lutkewierum, wiens rechtzinnigheid sinds eenigen tijd in twijfel werd getrokken.

Ds. Daniel had ter voorlichting van deze synode een uitvoerige, doch niet onderteevende deductie opgesteld, waarin hij betoogde, dat zijn voorgestelde punten niet streden met de h. schrift, noch met uitspraken van Melancthon, à Lasco, Bullinger, noch met de leer van Nederlandsche confessie en catechismus, dat zijn gevoelens nog niet in de kerk »verdoemt is," en dat zelfs andersdenkende leeraars, zooals Perkinsius, Paraeus, zelfs Beza, Calvijn en Sibr. Lubbertus,

en ook vele heftige Lutheranen daarin geen gevaar zagen voor de eenigheid en de rust in de kerk, en dat de Friesche kerk zich onpartijdig »en zonder vooroordeel» moest houden tot de te verwachten nationale synode. Vervolgens laschte hij er het verhaal in van het voorgevallene in de classis en met den kerkenraad, en hoe onbillijk het was hem daarover onder censuur te brengen en te schorsen. Hij drukte zijn hoop uit, dat de broeders nu zijn redenen zouden overwegen »inde vrese des Heeren, die in t'midden van U.E. vergaderinge wandelt, te meer also naar mijn vermoeden U.E. tot sulckes nu wat meer tijds sal hebben.» Het doel van zijn schrijven was daarmede te bewerken, dat zijn censuur en schorsing opgeheven werden.

Immers wat het gesprek met de drie verordineerde mannen betreft, meende hij in bedenking te mogen geven, »oft dit niet behoorde geschiedt te zijn voor ende aleer de sententie teghen mij waere gesproocken.» Maar dewijl dit vonnis in de classis gevallen is, rees bij hem de vraag op, of de synode haar bekrachtiging daarvan niet had moeten opschorten en hem inmiddels »in integrum restitueeren, aengesien de saecke op dese wijze noch eenighzins schijnt ondersocht te sullen worden.» Doch ingeval de synode bij haar eisch volhardt, dan zal hij zich »oock hiertoe gheerne laeten imployeren,» maar hij maakte de broeders indachtig, »dat mij niet behooren eenige getuygen geweygert te worden, in derwelcker mondt alle waarheyt bestae, indien wij niet geraeckten te accorderen.» Ook verzocht hij, dat »de principaelste argumenten» schriftelijk over en weer gegeven mochten worden. Wanneer de broeders verlangen hem over den inhoud van zijn schrijven »breeder te verstaen, so is myn fruntlicke begheerte, dat hun believe tot sulcken eynde

een boode op myne costen af te veerdigen: ick belove (in) aller spoedt te coomen so het den Heere belieft."

De broeders lazen het uitvoerige stuk en besloten den schrijver te laten komen. Hij verscheen den 9en Augustus en vroeg »of daer eenige dispositie op synen brief was gevallen ende hoedanige." De praeses verzocht hem eerst zijn deductie te onderteekenen, 't welk hij deed onder verklaring »dit door haesticheijt vergeten te hebben." Daarna werd hem als besluit der synode medegedeeld, dat zijn missive in handen van de drie gecommitteerden zou worden gesteld en dat deze zoo spoedig mogelijk te Sneek zouden komen om met hem te confereeren volgens de bestaande afspraak. Daarna zou op advies van de deputaten en de classis Sneek besloten worden, wat het best bevonden werd voor de rust in de kerk. De synode keurde het echter niet goed, dat de onderhandeling schriftelijk gevoerd zou worden, al konden sommige zware argumenten in memoriam aangeteekend worden.

Ds. Daniel nam genoegen in dit voorstel, verklaarde dat het onderhoud »binnen een maent na desen" kon plaats hebben en beloofde, dat hij »die dingen, die daar int secreteet passeeren", niet ruchtbaar zou maken.

Toch duurde het nog volle twee maanden, voordat het gesprek plaats had. Langer kon ds. Daniel het echter niet keeren. Den 6 Oct. 1617 nam het godgeleerd gesprek in tegenwoordigheid van vier getuigen, twee ouderlingen en twee overheidspersonen, op het raadhuis te Sneek een aanvang. Het zeer uitvoerige rapport van die samenkomst, door Bogerman bij de deputaten ingediend, doet zien, dat men de beide eerste dagen zonder eenig gevolg over en weer redetwistte. Maar op den derden dag is het in de namiddagsamenkomst »door Godes genade" geschied, dat er eenige

toenadering kwam. Men bewoog na herhaalde wijzigingen in den vorm den rector tot onderteekening van het eerste artikel. Onder veel moeite en met dezelfde half onwillige concessies van weerszijden werden eindelijk den 9 October de twee andere artikels geteekend. De drie keurmeesters verklaarden echter uitdrukkelijk, dat zij liever gezien hadden, dat Daniel de artikelen onderteekend had in den vorm, zooals zij ze hadden gesteld. Vooral nopens het derde artikel voelden zij zich bezwaard, of dat wel volkomen de leer van Gods woord en de Hervormde kerk uitdrukte. Maar Daniel had bepaald geweigerd dat derde onveranderd te onderteekenen, zoodat zij het eindelijk hadden toegestaan na zijn belofte en hun ernstige vermaning, dat hij zich op dit punt nader zou bedenken en eenmaal der kerk volkomen contentement zou geven. Ook hadden zij ten slotte van hem de verklaring gekregen, dat hij onschuldig en zelfs »oock van herten viant was van de quade meininghe ende attentaten" der Remonstranten in Holland. Dit was de vrucht van vier dagen hoofdbrekens en redeneerens. De samenkost werd na Daniels vertrek besloten met dank »over den segen, die Godt over desen onsen arbeydt aen onsen broeder Daniel hadde gegeven ende te gelijke Godt van herten gebeden, dat hem gelieve Danieleem voornoemt ten volsten van alle misverstandt ende dolingen te verlossen."

Dat Ds. Daniel tot onderteeking te bewegen was, kan nergens anders uit worden verklaard, dan dat hij kans zag aan de aldus geformuleerde belijdenis een beteekenis te hechten, waarmede hij voor zijn geweten vrede kon hebben. De zaak was er evenwel dezelfde om gebleven. In den grond was zijn meening nog volstrekt niet veranderd. Zijn tegenpartij voelde dit ook en liet zich door de gedane belofte niet in den slaap wiegen, maar hield op hem een

waakzaam oog. Toen het rapport van Bogerman in de vergadering der deputaten te Leeuwarden den 27 Jan. 1618 gelezen en overwogen werd, wisten de heeren reeds uit goede bron, dat de rector voortdurend aanleiding gaf tot verdenking van de oprechtheid zijner gevoelens. Zij benoemden uit hun midden den præses ds. Honerbringa van Huizum en ds. Melbomaeus van Langweer om naar Sneek te gaan. Daar moesten zij zich bij den kerkeraad informeren, »of Daniel Johannis zijn belofte in die onderhandelinge met hem te Sneek gedaan zij naegecomen in alle pointen ende oft he (in zake van) de Articulen ofte belijdenisse bij hem onderteekent zij afgeweken, oft gebleven oft noch verder zij door Godes genade gecomen.” Ingeval hij trouw gebleven was, hadden zij in last om met den kerkeraad op gepaste wijze de gegevene ergernis weg te nemen. Doch zij bevonden, dat ds. Daniel volstrekt weigerde in nadere verklaring van zijn opvatting aangaande de door hem »gearticuleerde bekentenisse” te treden, en dat daardoor »de kercke van Sneek ende classis deszelven onrustigh bleef.” Dit was het bericht, ’t welk de beide voornoemde deputaten aangaande hun zending te Sneek brachten aan de vergadering van hun collegie te Leeuwarden op den 3 Maart, onder voorzitting van Johannes Biltius, predikant te Workum. Terstond werd besloten den verdachte in ’t verhoor te nemen ten overstaan van een commissie uit den kerkeraad en de classis Sneek. Zoo verschenen dan reeds den volgenden dag ds. Florentius Johannes, de ouderling Andries Sweerts en ds. Vbrandus Petri van Heeg. Beide partijen werden »int lange gehoord ende verstanden.” Ook Bogerman werd door de deputaten ontboden. Ds. Daniel wilde geen andere verklaring aangaande de door hem onderteekende artikelen geven, dan dat hij ze aannam slechts »so verre die met zijn verstant overeen quamen.”

Hierin namen de aanwezigen geen genoegen, en zij achtten het eenparig hoog noodig den verdachte elken verderen uitweg af te snijden. Daarom werden de drie bewuste artikels nog eens weer veranderd, geresumeerd en nu zoo gesteld, »dat het gevoelen der waerer Gereformeerde kerk naestelieker ende claerlieker conde werden verstaen.” Ze werden den rector voorgelezen. De geplaagde man zocht al weer te ontwijken en de zaak op de lange baan te schuiven. Hij betuigde, dat hij zich »in een so hooghe ende suare saecke so haestlick niet con verklaren,” en verzocht om een maand uitstel. De deputaten weigerden dit rondweg. Zij wilden zijn voorwendsels niet langer aannemen. Hij was — zeiden zij — genoeg bekend met de leer der Gereformeerde kerk. Dat was wel te veronderstellen van iemand, die immers »selve in dispuyt ende questie over dese leere geweest was.” Ook behoorde hij ten allen tijd rekenschap te kunnen geven »van die hope, die in hem waer.” Zij wilden hem niet langer tijd om zich te bedenken gunnen dan tot de namiddagzitting.

Daarin verscheen eerst de bovengenoemde commissie uit den kerkeraad en de classis Sneek, die bij monde van ds. Florentius allerlei weeklachten aanhieven »over het doen ende werck Danielis.” Ach, zij hadden gemeend, dat hij »van zyne meininge conform het gevoelen der Remonstranten afgebracht waer ende van misverstant in rechte verstant met de Gereformeerde kerk onses vaderlants ende suijsere kerk Godes” gekomen. Zij hadden na die samenspreking in Sneek God voor zijn zegen en de broeders voor hun moeite en arbeid gedankt. Maar nu waren zij op 't hoogste bedroefd, want moesten zij thans niet erkennen, dat ds. Daniel »ontrouwelick ende onrechtelick gehandeld” had? Weshalve zij de Ew. deputaten dringend in de vreeze Gods

aanbevalen het belang en de rust der kerk in 't oog te houden.

Na dezen klaagzang werd de beschuldigde binnengelaten. De præses vroeg hem, of hij over de drie artikelen, door de deputaten opnieuw geredigeerd, ronduit en oprecht zijn gevoelen wilde zeggen en ze daarna onderteekenen. Ds. Daniel verklaarde, dat hij daarin niet kon bewilligen en herhaalde zijn verzoek om »een maendt uitstal ende deliberaet.” Ook vroeg hij, »waarom de broederen afweecken van de vorige articulen, by hem na de onderwijsinge geteijckent.” Om aan dit onderhoud een einde te maken verlangden de deputaten antwoord op deze vraag: »ofte hij de drie voorige articulen bij hem onderteickent niet en verstonde orthodox te sijn, ende bij hem verclaert te wesen, ende noch te worden in alsulcken sin ende verstant als de Reducenten met hem die conform de belijdenisse deser onser vaderlantsche kercken verstonden ende beleden?” Daarop antwoordde ds. Daniel: »Ik kan niet anders sien dan dat alsulke ondersoeckinge ende afvraginge is een Inquisitie ende persinge der conscientie, die vrij ende ongeperst behoort te blijven.” Hij betuigde voorts geen nadere verklaring te kunnen geven, dan hij reeds vroeger en heden gedaan had, verzocht vriendelijk, dat zijn meening geduld mocht worden tot de aanstaande nationale synode, en beloofde zich intusschen rustig te houden en gematigd te spreken, ook wanneer hij »door occasie met een dienaer Godes in dispuijt” mocht geraken.

Na deze ontwijkende verklaring maakten de deputaten hun besluit op. — een bekrachtiging van de reeds gevelde sententies, in dezer voege:

»Also den deputaten vut het Relaes van de Gecommitteerde des Synodi is gebleecken Danielelem Johannis gereduceert te hebben tot gelijkstemmicheyt der Gereformeerde

kereken in twee poincten, in welke hij afgeweeken waer tot het gevoelen der Remonstranten: soo ist nochtans dat de Deputati Synodi naerder ondersoek gedaen hebbende bevonden hebben hem Danieleem van zijn voorige opinien bij articulen in den classe van Sneeck overgegeven in t'minste niet verandert te zijn, ende met ijdele hoope den ondersoekers gefrustreert te hebben: al waeromme sij alle dese dingen in de vrese Godes overwoogen hebbende, verstaen dat de sententie des kerckenraedt ende classis van Sneec ende van den Synodo laestleden goetgekent vooralsnoch in zijn geheel sal verblijven ter tijde D. Daniel sich anders sal verklaren, vindende daerom goet dat de kerckenraedt ende classis in dese saecke sullen doen als zij na desen bevinden sullen te behooren tot vrede haerder kereke ende hares vaderlants. Aldus vutgesproken binnen Leeuwarden den 5 Martij 1618 in de classicale camer." Scriba Adam Westerman (pred. te Oosterlittens.)

Bij de voorlezing van dit vonnis betuigde ds. Daniel »zijn gevoelen over dese sententie niet te connen verelaren, maer bij hem te behouden." Zijn tegenpartij uit Sneek verklaarde er genoegen mede te nemen.

Zoo bleef Daniel als prediker geschorst en onder censuur van den kerkeraad, maar hij was nog in functie als rector. 't Lag nu op den weg van classis en kerkeraad om met opzicht tot hem naar goedvinden te handelen. Doch hij wilde niet toegeven en volhardde in zijn ontwijkende houding. In hoofdzaak kwam er dus in dezen tijd geen verandering. De synode, die in 't begin van Juni te Doekum vergaderde, nam het besluit om een commissie op hem af te zenden ten einde hem te vermanen »om hem wederomme tot eenicheit der kereke deser provincie mitsgaders bij die oprechte suuwerheit der leere die in deselve geleert wordt te vervoe-

gen." Lukte dit niet, dan mocht men al de strengheid van de kerkelijke tucht op hem toepassen. Doch ds. Daniel kwam zelf voor de broeders en verzocht, dat hem de bij de vorige synode ingediende memorie teruggegeven werd, en dat hij als »een lidmaat der gemeente binnen Sneek getollereert mochte worden tot den nationalen Synode toe." Het eerste werd hem geweigerd, en wat het tweede betrof, werd hij verwezen naar de reeds uitgesprokene sententiën. Zijn later aandringen bij de deputaten leidde ook tot niets. Zij hadden voor den verstooteling geen ander bescheid, dan dat hij de ergernis in de kerk te Sneek door schuld-bekentenis en boetedoening moest wegnemen.

Wat hij gevreesd had, begon hem nu dreigend te naderen. Zijn tegenstanders legden het er op aan hem ook als rector af te zetten. Reeds had hij schade geleden door het intrekken van zijn tractement als prediker: werd hij nu ook nog als rector geschorst, dan verloor hij al zijn inkomsten. Zijn laatste hoop was gevestigd op de synode te Dordrecht: hij verwachtte, dat hij daar gehoor zou vinden. Dit kon niet anders dan een flauwe hoop zijn, want er werd anders over hem besloten. Kerkeraad en classis wisten bij den raad van Sneek te bewerken, dat hem als rector zijn ontslag gezonden werd. (1) Waarschijnlijk is echter de schorsing als predikant niet veranderd in een definitief vonnis van afzetting. Dit gebeurde nog in 1618, denkelijk kort voor de opening der groote synode te Dordrecht. De arme man werd toen ook juist door een langdurige ziekte bezocht, die hem verhinderde in zijn plan om ongeroepen voor de vergadering der nationale synode te verschijnen,

(1) H. S. gemerkt N 24: „door aandrijven van kerkelijke personen."

hopende, dat hij daar evenveel gehoor zou vinden als Mac-covius. Als rector was hij afgezet, toen hij »een vierde-daeghs op het lijf hadde.” (1)

Daarmede waren hij en de zijnen thans beroofd van alle vroegere inkomsten. Gelukkig had zijn echtgenoot eenig vermogen, waar zij van leven konden. Maar het spreekt van zelf, dat dit aan zijn welvaart geen geringe afbreuk toebracht. Zij gingen er in de eerstvolgende jaren een 5 à 6000 guldens mede achteruit.

Inmiddels werd de partij der Remonstranten te Dordrecht veroordeeld en buiten de kerk gestooten. Het treurige jaar 1619 brak aan, 't welk Daniel zulk een menigte lotgenooten verschaftte. Hij zou nu zijn noodlot niet hebben kunnen ontgaan, want de Dordtsche leerregelen gedoogden geen afwijkende meening noch restrictie. Men zal kunnen vragen, waarom de vervolging tegen hem reeds twee à drie jaren vroeger begonnen was en zulk een ernstig beloop genomen had, terwijl zijn geestverwanten elders nog vrijheid genoten en geduld werden, terwijl er nog geen beslissing met opzicht tot de leer genomen was? Dit is ten deele toe te schrijven aan den toestand in Friesland, gelijk ik boven reeds heb aangetoond, en aan persoonlijke redenen. Maar ten deele ook aan het beginsel, dat in deze quaestie reeds op den voergrond stond, maar te Dordrecht eerst een uitgemaakte zaak is geworden. De Sneeker rector beriep zich voor zijn gevoelens op de Gereformeerde kerk en de h. schrift; hij verklaarde, dat zijn meening niet streed met de Nederl. confessie en den catechismus; hij kon zich beroepen op eenige milde en in 't stuk der predestinatie tamelijk vrijgeveige uitingen van rechtzinnige godgeleerden. Wij mogen

(1) H. S. gemerkt N 16 A 3, uit het jaar 1619.

dergelijke verklaringen van een zeer geleerd en nadenkend persoon voor meer houden dan voor de concessies van een vreesachtige. Met een »onbeswaert'' geweten had hij de confessie en den catechismus als »fundamenten der salicheit'' onderteekend. Maar stemde hij in met deze hoofdzaak, hij meende als godgeleerde van Calvijns gevoelen omtrent de predestinatie in haar strengste opvatting te mogen verschillen. Doch dit gedoogde zijn tegenpartij niet. Waarom niet?

Meer of minder klaar was de streng Gereformeerde partij er zich toen al van bewust, dat voor de volstreckte éénheid der kerk onmisbaar was een belijdenis zoo scherp en nauwkeurig mogelijk, waardoor voor elke afwijking en andere uitlegging of verschil van gevoelen de pas voor goed werd afgesneden. Zulk een belijdenis moest een wachtwoord zijn. De kerk alleen mocht het recht hebben die confessie voor te schrijven, geen bijzondere personen. Waar zou het heen, indien predikanten, professoren en andere onderwijzers of leeraars, of wie ook, in die kerk ruimte konden eischen voor de erkenning van al hun bijzondere opvattingen, het recht hadden van de vastgestelde belijdenis af te wijken, al beriepen zij zich daartoe ook op de h. schrift? Op den bijbel beriepen zich allen. Hoe kon men zich vrijwaren voor willekeurige uitlegging? De kerk alleen moest recht hebben te constateeren, wat de ware zin van Gods h. woord was en dit uitdrukken in de belijdenis om zoo een einde te maken aan allerlei willekeurige opvattingen en ongeloof. Het was allang vooruit te zien, dat de strenge leer van Calvijn de confessie zou worden van de Gereformeerde kerk. De kerkelijken leidden het allen met meer of minder ijver daarheen. Wanneer dit slechts eenmaal op een algemeene synode kerkelijk was vastgesteld, dan had men niets meer te duchten van al dat willekeurig gebruik van de h. schrift.

Dan was men gewapend met een wel geformuleerde confessie, die aan alle tegenspraak een einde zou maken en de eenheid in de kerk verzekeren. De kerk van Christus moest op aarde de gebiedster zijn van alle consciëntiën, en het recht van confessie kwam aan die kerk, niet aan de individuen toe. Was niet door de dwaling van priesters en bisschoppen en paus de zuivere kerk ontaard tot een rijk van den Antichrist? Nu moest de kerk weer worden verheven tot de eenige bewaardster des h. geestes, ongenaakbaar voor de slimme en lage krijgslisten van den Booze. En daarom, niet het beroep op de h. schrift, maar de onwraakbare letter der confessie was de eenig mogelijke toets van zaligmakend Christelijk geloof.

Reeds voordat Dordrecht zijn canones had geformuleerd was de Calvinistische leer feitelijk de confessie der gansche Friesche kerk, machtig door de goedkeuring en den steun van 's lands overheid, met den graaf-stadhouder, den vriend van Bogerman, aan het hoofd. Daarom was men er hier op uit het kwaad terstond te bestrijden en zoo mogelijk in de geboorte te verstikken. Met het vreemde verschijnsel aan den hemel van Franekers academie, in den persoon van den Poolschen theoloog Maccovius, was men verlegen: deze ging boven het maximum van confessie en deinsde met wilde logica voor geen conclusies terug, die Calvijn zelf niet op zijn lippen zou durven nemen. Dezen werd dus de broederlijke raad gegeven zich gematigder uittedrukken en wat minder ver vooruit te vliegen. Maar met hen, die beneden het maximum bleven, was de quaestie minder ingewikkeld. Met opzicht tot hun bewijsredenen, deducties en schrifturen was het zelfs niet der moeite waard veel werk van wederlegging te maken. Men behoefde dezulken slechts de belijdenis-formule voor te leggen en hen af te vragen, of zij die *stricto sensu* aannamen.

De rechtmatige eisch van Daniel Johannis om ten minste zoolang getolereerd te worden, totdat de quaestie van de leer tot decisie was gebracht, werd geen enkele maal in ernstige overweging genomen. 't Eenige, wat men nog wel beproeven wilde, was hem behalve zijn verkregen adhaesie aan de leer van de oude Nederl. confessie, catechismus en H. Schrift nog een formule te laten onderteekenen, die zoo nabij mogelijk kwam aan 't geen men verwachtte, dat eerlang de toets des geloofs zou zijn. Toen dit echter ten slotte toch tot niets leidde, zette men hem zonder verdere omwegen af, hoewel op dit oogenblik het vraagstuk van de leer als zoodanig kerkelijk nog niet beslecht was.

Welk een bitter verdriet gebukt te gaan onder een vonnis, dat men in alle opzichten voor onrecht houdt, omdat men de dieper liggende motieven niet inziet. Zoo goed als Daniel begripen kon, dat hij na uitvaardiging der Dordtsche decreten veroordeeld zou zijn, zoo weinig kon hij inzien, waarom hem over het vrije recht van spreken reeds twee jaren te voren zooveel geweld was aangedaan. De driedubbele straf, die hem getroffen had, was ongehoord streng. Zou één van de drie al niet meer dan genoeg geweest zijn als straf voor het delict van in één enkel punt met Calvijn te verschillen, voor de ontstane ergernis, die hij immers nergens en nooit dan in een besloten gezelschap gegeven had? Zoo tastte de ongelukkige geleerde in het onzekere rond. Maar dat hij verstooten was, streng, onherroepelijk, voor altoos, bleef een feit.

In het jaar 1619, toen iedereen de canones Dordracenae moest onderteekenen, en het daaraan volgende verliezen wij den rector uit het oog bij gebrek aan berichten. Ieder, die thans onder den kerkban lag, wist wel vooruit, dat hij in deze dagen te vergeefs als smeekeling om tolerantie zou

verschijnen voor het gesloten kerkportaal. Zij hadden daar niets te hopen.

Ook Daniel Johannis zag geen kans gehoor te vinden voor een pleitrede tegen het onrecht, hem aangedaan en de onbillijkheid van zijn proces. Onder de versameling van zijn handschriften komt alleen een opstel voor onder den titel: »Sommier verhael van dinghen ter saeke dienende.» Het is zeer zeker in 't jaar 1619 gesteld en bevat een aantal punten ter weerlegging van de deputaten, die hem anno 1618 veroordeeld hadden wegens de ergernis in de kerk van Sneek. Hij toont tevens aan, hoe onbillijk kerk en classis tegen hem gehandeld hebben. Onderaan teekent hij eenige redenen op, waarom deputaten met hem in conferentie moeten treden: 1°. zij zijn verplicht rekenschap van hun gevoelen te geven en hem te aanhooren; 2°. zij moeten, omdat zij onderteekening eischen, de canones van Dordrecht verdedigen tegen hen, die ze bestrijden; 3°. het is een deel van hun plicht dwalenden terecht te brengen, en 4°. de heeren Gedeputeerden hebben hen verzocht zoodanige conferentie te houden.

Dit stuk is echter niets dan een aantekening van sommige punten, waarop hij zou willen wijzen bij een verzoek om gehoord te worden. Of hij het opgezonden heeft, is onbekend. Maar dit is zeker, dat de deputaten geen conferentie met hem gehad hebben: de kerk wilde zich alleen over een berouwvollen boeteling ontfermen, maar liet zich met geen opponenten in. Hij klaagt, »dat hij sedert het houden der Nationale synode noijt over sijn gevoelen van eenighe kerkelijke vergaderinghe is aengesproken.» Daar zou het vooreerst ook nog niet toe komen. In plaats van aan het verzoek der Gedeputeerden, die het houden van een conferentie wel goed achtten, toe te geven, besloten de depu-

taten (in hun vergadering van 7 Maart 1620) bij de E. M. heeren aan te dringen, dat zij Daniel en zijn lotgenoot Hajo Lamberti, afgezet predikant van Dockum, voor zich lieten komen om »haer beijden te constringeren den Polijtijke Acte te subscriberen" in overeenstemming met het besluit der Staten-Generaal (3 Juli 1619). Dit is de zogenaaemde Acte van gehoorzaamheid of stilstand, (1) die in den Haag door de Staten-Generaal voorgelegd is aan veertien reeds te Dordrecht geciteerde en veroordeelde Remonstranten. Dertien weigerden haar te teekenen en werden uit den lande gebannen. Het is niet gebleken, dat de Friesche Staten dit verlangen hebben vervuld. Daniel verhaalt echter, dat er vele pogingen zijn aangewend om hem »in qualiteit als een gemeyn Lidmaet, indien hij daervoor in de Geref. kereke soude gehouden worden, tot onderteeckeninge van sekere Acte te dringhen", maar dat hij het niet heeft willen doen, omdat deze acte niet algemeen door de regeering is ingevoerd.

Met zijn twee lotgenooten, de afgezette Dockumer predikanten, stelde Daniel zich in betrekking. Zij hadden reeds in 1620 een poging gedaan om hun zaak voor de synode te verdedigen, doch te vergeefs: de broeders bekrachtigden communibus suffragiis de door de deputaten beslotene afzetting. Toen wendden zij zich met hun drieën tot de synode, die 29 Mei 1621 te Sneek haar zittingen opende. Omdat zij zich met de Remonstranten in andere gewesten niet inlieten en over 't algemeen niet tot de heftigste en gevaarlijkste voorvechters van de onderliggende partij behoorden, wilden de broeders hun verzoek om gehoord te worden, wel toestaan. Zij overlegden te voren

(1) Bij Brandt III. p. 687.

met elkanderen, wat zij de synode zouden voorhouden. Wij hebben nog een aanteekening daarvan onder de papieren van Daniel Johannis. Zij werden ieder afzonderlijk en alle drie gesamenlijk gehoord. Zoo kregen zij gelegenheid om te klagen over »het rigoreuse deportament (als sij t'noembden) hunner personen van den kerekdienst" en om het verzoek voor te dragen, dat zij »gerestitueert oft toleriert" mochten worden. Daniel bad de broeders »op den vrede te willen letten," die hij in weerwil van alle verdriet en geledene schade met hen wilde onderhouden. Ook wees hij hun op de toespraak van Jezus tot de inwoners van Jerusalem, Luc. 19: 42—44. Maar deze »trouwhertige vermaninge werd oock niet ten beste afghenomen." Gelegenheid tot verdediging hunner gevoelens kregen zij niet, zooals wel te verwachten was van een rechtbank, die alleen maar vroeg, of zij als boetvaardige zondaars tot erkenenis van de nu vastgestelde leerregelen konden komen. Dewijl dit »vooralsnoch, soo vijt hunne mondelinghe voorstellinghe als schriftlicke exhibitien geenszins, maer wel ter contrarien is gebleecken," oordeelden de broeders, dat zij terecht ob schismaticam doctrinam afgezet moesten blijven. Nadat hun deze mededeeling gedaan was, werden zij nog stichtelijk met goedvinden der vergadering door den praeses Herm. Collenius, ds. te Kollum, vermaand zich in hun respective woonplaatsen te onthouden van »ergerlicke manieren van spreekken ende gewaegde interpretatien," zooals zij thans ter synode over en tegen de zuivere leer der kerk gebezigd hadden, waaruit de broeders vermoedden, dat zij zich elders ook wel zoo zouden uitlaten. (1) En hiermede konden de veroordeelden weer ongetroost heengaan en bleek toenade-

(1) Dit doelt op H. S. N 17.

ring onmogelijk te zijn zonder verkrachting des gewetens van hun zijde.

Van de kerk hadden zij niets meer te hopen, veel meer te vreezen. De deputaten kregen althans in last te bewerkten, dat Petrus Hermanni Dockum, waar hij veel vrienden had, verlaten moest. Hajo Lamberti was toen denkeliĳk reeds vertrokken. Waar Daniel zich in den eersten tijd, nadat hij zijn betrekkingen verloren had, opgehouden heeft, is onzeker. Een paar jaren daarna was hij te Franeker gevestigd. De nood dwong hem naar nieuwe middelen van bestaan om te zien en daartoe bood een academiestad den man van studie en velerlei bekwaamheid, zooals hij was, de meeste gelegenheid aan. Hij legde er zich op de studie der medicijnen toe om als geneesheer in zijn onderhoud te voorzien.

Ook de afgezette predikanten Hajo en Petrus vestigden zich na allerlei wederwaardigheden te Franeker. Ongemoeid bleven zij daar niet. Hun vervolgers vonden het zeer bedenkelĳk, dat zij zich ophielden in deze plaats, »daer se de kereke Godts de aldermeeste schade ende afbrueek vermoegen tdoen.” Ter synode in Juni 1622 werd door Bolsward, de synodale classis, voorgesteld, dat de deputaten bij de E.Heeren zouden aandringen, dat »de remonstrantische afgesette dienaars haer althans tot Franicker onthoudende,” gelast werden van daar op te trekken. (1) Doch de regering vond geen reden hen het leven nog lastiger te maken, te meer omdat zij er stil en vredig woonden. Daniel studeerde rustig in de medicijnen, en hoewel het hem soms niet aan den lust ontbrak »om zijn verdructe onschult door schriften ofte andersins de werelt bekend te maecken,” ont-

(1) Acta Syn. 1622. a. 16.

hield hij zich toch geheel daarvan, hopende de E.M. Staten »te beweegen om zijn persoon ten langhen laesten door zijn langhwyliche patientie met een mededoogend ende beweegt harte aen te sien.” Zoo verwachtte hij, dat zijn lot ’t zij door de regeering, ’t zij door de synode »t’eenighe tijden soude geremedieert worden,” en wilde dus liever niets »bij der handt nemen dat van zijn Partijen tot offensie zoude connen getrocken werden,” daar hij bij ondervinding had, dat zijn vervolgers in weerwil van zijn aanbieding om de quaestie in het vuur der christelijke liefde te laten verteeren, »sich onder correctie gesproocken tegen zijn persoon vrij wat ongeseggelick aenstellen.”

Dit bleek hem o. a. toen hij zich bij de synode, die 10 Juni 1623 te Franeker bijeenkwam, aanmeldde met het verzoek, dat hij als lidmaat der kerk geduld mocht worden, presenteerende »tot des Heeren Avontmael te gaen.” Op deze wijze meende hij deemoedig zijn geneigdheid om de broederschap met de kerk te onderhouden te moeten openbaren, opdat niet de allerlaatste band verbroken werd. Doch het werd hem geweigerd. De synode wilde niets van hem weten en achtte het zelfs noodig den deputaten op te dragen nog eens bij de regeering aan te dringen op een besluit tot verwijdering van de Arminianen uit Franeker. (1) Het tegendeel had plaats, gelijk wij zoo dadelijk zullen zien.

Ten einde in zijn behoeften een weinig te voorzien verhuurde Daniel kamers aan studenten. Hij hield althans in dezen tijd kostgangers. Onder degenen, die aan zijn tafel gegeten hebben, noemt hij Th. Grafwerckhelius en Cornelius van Loon op. (2) In dit jaar trof hem echter een zware

(1) Acta Syn. 1623, a. 26.

(2) M.S. lat. aantekeningen achter H.S. N. 12 A gedat. 12 of 14 Dec. 1637. D. Cornelium van Loon, patricium qui ante annos praeter

slag, »vermits hem in t'midden sijner ellenden zijn lieve huisvrouw is afgestorven, welckers goederen hij gehouden is den kinderen bij haar geprocreert in haar geheel te laten." (1) Behalve de smart over haar verlies kwam hij daardoor in groote ongelegenheid. Als hij niet eenige hulp ontving, moest hij tot gebrek vervallen, omdat hij zijn studie nog niet voleindigd had, terwijl de practiek hem toch ook niet dadelijk een voldoende bestaan verschaffen zou.

Zijn beide lotgenooten, die nog te Franeker studeerden en het eveneens armoedig hadden, waren door de Staten uit medelijden met een kleine toelage begunstigd. Ook Daniel vestigde zijn hoop op de regeering en zond in het najaar van 1623 een adres op met verzoek om een gelijke ondersteuning als Hajo en Petrus, ten einde zich beter onledig te kunnen houden met de studie der medicijnen, in de hoop dat zijn zaak nog eenmaal onpartijdig zou worden onderzocht. (2)

Doch dit gelukte niet spoedig. Een reeks adressen werd door hem achtereenvolgens met eenige tuschenpoozen in deze twee jaren afgezonden. Het is aandoenlijk hem met enkele variatiën altoos op hetzelfde te hooren aandringen. Nu eens hangt hij een tafereel op van zijn verdrukte onschuld en onbarmhartige verwerping, alsmede van al het verdriet en de schade, waaronder hij gebogen gaat. Dan weer drukt hij de hoop uit, »dat de gemoederen hinc inde metter tijdt tot christlicke bedaertheyt gebracht" mogen

propter 14 in arce Franequerensi mensasus fuit; cum paulo ante eadem quoque usus fuisset D. Th. Grafwerckhelius.

(1) M.S. request, gemerkt N 16 B 2, denkelyk laatst van Oct. 1623, gecollationeerd 3 Nov.

(2) Onder de bijlagen van dit request behoorde o. a. ook een gunstig attest van den academischen senaat over zijn gedrag.

worden, omdat hij van zijn kant nooit heeft nagelaten »alle christelicke middelen voor te slaen tot vrede ende eendracht.” Hij is immers nooit in twist geweest met de kerk van zijn vaderland, waaraan hij zich nog steeds oprecht verbonden voelt, »maer met eenige personen in die selvige kercke”. Omdat hij »soms tijts vreest dat sij tegen hem met een onversoenlicken haet ingespannen sijn,” omdat hij hoegenaamd niets van de deputaten kan verkrijgen, »dewijle sij doorgaens Reces nemen tot de classen respectijvelick waar men rapporten doet, advijsen versamelt ende Resolutiën neemt sonder den suppliant door schriften oft mondelingh te verstaen,” zoo heeft hij »naer eeniger jaren patientie” geen andere toevlucht dan tot hun Ed. Mog., »verhopende dat de verdructe onnosselheyt bij hun eenige troost sal vinden.” Mochten de heeren dan toch te bewegen zijn, dat op hun autoriteit de zaak nog eens grondig en billijk werde onderzocht! Zijn eenige fout is, dat hij in een enkel punt van de leer der verkiezing afwijkt, en dat hij »eenige suaricheden in de canonibus ofte articulen tot Dort gearresteert vindt, wut dewelcke hij sich niet wel can redden.” Doch op zijn leven is niets aan te merken, en met zijn bijzondere gevoelens heeft hij niemand veront-rust. Zijn vaste meening is, dat zijn zaak behoort tot de jurisdictie der Staten.

In andere stukken biedt hij in afwachting van de uitspraak eener wettige rechtbank zijn diensten als geleerde aan. Hij weidt uit over het nut van de Latijnsche taal als fundament der wetenschap. Volgens zijn gevoelen wordt daarvan door de professoren te weinig werk gemaakt. De jongelui komen te vroeg, en dus in deze taal slecht onderlegd, aan de academie. Behalve publieke lessen kunnen er ook private gehouden worden. Hij was bestemd

voor de kerkdienst, maar had zich ook van der jeugd af met de borst op de »nootwendige kennisse der taelen ende andere dinghen» toegelegd en voelde zich daarin zeer ervaren. »Dit Talentpont wenscht hij liever tot beste van syn vaderlant den overighen tijt synes levens te mogen emploijeeren, dan buijten t' selvighe, t' welke hij nochtans genoodsaect sal worden te doen, indien men den trajn tegens syn persoon vervolght, die tot noch toe gehouden is.» Hij hoopt, dat de E. heeren hem willen benoemen om aan 's lands universiteit onderwijs te geven in de klassieke taelen. Hij is bereid een extra-ordinair professoraat waar te nemen en biedt zich in het algemeen aan om over hem te disponeeren, omdat hij buiten betrekking is en nog niet oud genoeg, of hij kan wel dienst doen. Dit zal tevens zijn toenemende zorgen verlichten. (1) Mochten de E. M. Heeren zich in zijn bedroefden staat over hem erbarmen door hem te geven »die professie ofte inspectie op de Bursse binnen Franeker,» of als dit om zekere redenen niet kan, een jaarlijksch onderhoud, dat hij te zijner tijde met alle vlijt hoopt te verdienen, »oock in dien gevalle, so Janus Gruterus, die nu bynaest twee jaeren tot de Professie van de Grieksche Tael verwacht is, niet geraect te comen.» (2) In een ander adres biedt hij zich aan een deel der Grieksche collegies van prof. Gruterus waar te nemen. (3)

Aanvankelijk baatte al deze moeite heel weinig en werden zijn steeds dringender smeekbeden niet verhoord. In-

(1) *Istud exercitium mihi quasi remissionis instar (erit) qua graviores curae intercalentur.* H.S. gemerkt N 16 E.

(2) H.S. N 16 B. adres aan den Landsdag. Hij onderteekent zich med. dr. Denkelyk anno 1624.

(3) H.S. N 16E. *quin et si necesse fuerit, D. Gruteri labores in graecis lectionibus sublevaturum.* Zie M.S. no. 28.

tusschen had hij zijn studie voltooid en werd tot *medicinae doctor* bevorderd. Doch met den rang kwam niet terstond de verdienste. Geneeskundige practiek komt eerst langzaam aan den gang, en ook verkeerde dr. Daniel niet onder gunstige omstandigheden, zoodat het hem een volkomen ontoereikend bestaan opleverde.

Bij zijn verzoeken om hulp aan de Staten gaf hij tevens te kennen, dat hij zeer genegen was een conferentie met de deputaten te houden. De Gedeputeerden verwezen hem toen naar de HH. Volmachten, »die versocht worden op syn versoeck gunstelicken te willen disponeeren.” (1) Toen klaarde de hemel een weinig op, want de Landsdag, die 28 Juni 1625 bijeenkwam, stond zijn verzoek voorwaardelijk toe, zoodat hem 1 Juli werd bericht: »de Suppliant bethonende hem met de kercke gereconcilieert te hebben wordt hem alsdan bij desen geaccordeert voor den tijdt van 1 iaer een tractement van vierhondert carolus guldens.” Doch voordat het zoover was, moest er nog veel gebeuren. De E. M. heeren stelden dus een ontmoeting met de kerk tot voorwaarde, hoewel hij er thans niet om verzocht had. Hij had den deputaten zoo vaak een samenkomst aangeboden om een verdrag van verzoening met de kerk te treffen, maar zij hadden dit steeds »praecise geweyghert excuserende zich met d'exceptie rei Judicatae.” Doch nu kreeg hij een week of wat later bericht, dat Gedept. Staten hem den weg gebaand hadden, in den vorm van een apostil, aldus luidende: »De Suppliant sal wel doen ende hem adresseren aen den Deputaten Synodi in de aenstaende

(1) Apostil, ged. 14 April 1625 na bekomen advies van de curatoren reeds in Februari, achter H.S. gemerkt N 16 B 5, een adres omstreeks Jan. 1625 opgezonden.

(2) H. S. N 23 B.

weeck alhier binnen Leeuwarden te vergaderen, die midts desen worden versocht en geauthoriseert om volghens de dispositie van den 1 Julij jonghstleden met den Suppliant in conferentie te treden, daervan voor hun vertreck van daer rapport te doen, om sulx gehoort ende gesien voorts op des Suppliants versoek gedisponeert te worden na behooren. Actum 6 Aug. 1625."

Derhalve moesten de deputaten der synode dr. Daniel weer te woorde staan. Hij legde den last der regeering uit in den zin van een »vruntlicke conferentie" tot reconciliatie met de kerk. Zijn doel was te bewerken, dat men hem verder met rust liet en den ban, die op hem lag, ophief, zonder dat hem de eisch gesteld werd zijn gevoelens te herroepen, ook al waren zijn zwarigheden om de canones te onderteekenen niet weggenomen. Hij wilde zich dan rustig houden, hoopte wel weer tot de kerkdienst toegelaten te worden, of het anders zoover te brengen, dat de kerk hem niet langer hinderen zou in 't verkrijgen van eenige betrekking en een eerlijk onderhoud. Doch dit zou zoo gemakkelijk niet gaan.

De deputaten waren in de meening, dat de beklaaigde niet zou verschijnen, omdat zijn zoon gevaarlijk ziek was. Dit kwam hun niet ongelegen, omdat zij eerst tijdens de vergadering van de apostil der Staten kennis kregen. Zij hadden dus van zelf niets van de classes in last en besloten die ten spoedigste in kennis te stellen met het besluit der E. Heeren. Doch 10 Aug. des nademiddags verscheen onverwacht dr. Daniel. Sixtus Hommius, de praeses vroeg hem, wat hij te verzoeken had. Hij antwoordde, dat zijn verzoek begrepen was in de apostil der Staten en in den door hem gisteren overgezonden brief. In dien zin wenschte hij met hen over de zaak te spreken.

De praeses vroeg nu weer, wat hij onder het woord conferentie verstond, een conferentie over de leer of tot christelijke verzoening. Hij antwoordde ontwijkend, dat hij niet wist, wat de heeren er onder verstonden, maar hij had er zijn bepaalde opvatting van, omdat ieder de beste uitlegger was van zijn eigene woorden. Toen vroeg men hem, met welk doel hij dan eigenlijk hier gekomen was, waarop zijn bescheid luidde: hij was gekomen om zich met de kerk te verzoenen en als middel ter verzoening met de deputaten te confereeren.

Wat of hij dan — zoo klonk de wedervraag, — door deze conferentie als middel ter verzoening verstond. Hij verklaarde, dat hij zich hield aan de apostil der regeering en nu niet gekomen was om met de heeren te disputeeren. Zoo ontweek hij elke nadere verklaring.

De deputaten besloten, dat zij heden niet verder met hem wilden handelen, maar eerst de gevoelens van de classes moesten inwinnen, terwijl zij de Staten met het besprokene in kennis zouden stellen. Deze hebben het magere resultaat van zulke »onnodighe dispuuten over het verstant van 't woordt confereren,” gehouden voor een begin van de verlangde verzoening. Althans zij lieten hem, die haastig naar het ziekbed van zijn zoon en tot zijn practiek terugkeerde, nog in deze maand honderd daalders uitbetalen.

Inmiddels werden de adviezen der classes ingewonnen, en daarmede gesterkt kwamen de deputaten den 14 Nov. te Leeuwarden bijeen. De beklagde werd weer gehoord, maar men kwam tot geen besluit. Ook werd de sessie »om redenen opgeschort.” Twee dagen later besloten de deputaten op grond van de ingekomene adviezen hem op den man af te vragen, »oft hij noch diens sins is hem met de kereke te versoenen ende zijn faute te bekennen.” Hij maakte eerst

allerlei omwegen en »tergiversatie», maar zeide ten slotte, dat dit strikvragen waren, dat hij zich in vroeger dagen duidelijk genoeg verklaard had, dat hij niet alles mededeed, wat maar deze of gene christelijk geliefde te noemen, dat hij zich niet aan zulk een oordeel kon onderwerpen, »daer hij niet van reduceren oft die gheen proeve lijden soude moghen.» Doch de praeses liet hem niet glippen en eischte van hem de categorische verklaring, »oft hij nu in zijn gemeent aengaende de leere niet verandert waer, ende in een gevoelen stonde met Godes kercke.» Daarop wilde de aangesprokene eigenlijk niet antwoorden, maar riep uit, dat hij betwijfelde, of deze vraag »het fundament wel raecte» en of hij geen boete genoeg gedaan had door alle schade, die hij reeds geleden had.

Op dit punt breken de acta af. Maar er volgde toen weer een vraag van den praeses, en dit kan geen andere zijn geweest dan de eisch, of hij de acte van stilstand wilde teekenen, onder belofte dat men hem dan als gewoon lidmaat der kerk weer zou erkennen. Dat men hem zelfs hier toe nu niet heeft kunnen bewegen, is genoegzaam gebleken uit het vervolg.

Want de quaestie bleef onafgedaan, en de deputaten wilden in den winter niet weer vergaderen. Daniel keerde naar Franeker terug en verzocht onder dankbetuiging voor het ontvangene, dat hem de overige 250 gls. mochten worden betaald, alhoewel de zaak tusschen hem en de deputaten nog oneffen was gebleven. Dit geld werd hem vóór 1 Juli des volgenden jaars ten volle uitbetaald. In 't zelfde najaar zond hij weer een adres op met verzoek aan de regeering, om zijn zaak, die nu reeds zooveel jaren hangende was, »door hun Gedeputeerde ofte andere Gecommitteerde heeren te ondersoecken», of hem anders een buitengewoon pro-

fessoraat of bij provisie een eerlijk tractement te vergunnen. In 't volgende jaar had hij weer een conferentie met de deputaten, nu voor de vierde maal. Doch toen kwam er ook voor goed een einde aan zijn onderhandelingen met de kerk. Daniel zocht zijn heil in een ontwijkende houding: de deputaten konden hem dus niet tot herroeping van zijn Arminiaansche meeningen bewegen en wilden verder niets meer met hem te maken hebben. Zij weigerden later kortweg elke onderhandeling.

Het eerste gevolg daarvan was, dat de regeering haar tijdelijke toelage niet herhaalde, hoezeer de beproefde man daarom smeekte. Een heele reeks adressen volgde elkander in de beide eerstvolgende jaren. Hij bood zich aan tot een conferentie met de deputaten en hoopte, dat de E. M. heeren het hen zouden gelasten, want hij verklaarde geen kans te zien hen daartoe te bewegen. De heeren hadden zelf den weg gebaad tot een gewenschte verzoening; als zij hem en de deputaten voor zich riepen, dan kon het geschil onder hun directie beter tot een goed einde gebracht worden. Hij had zich altijd onderdanig betoond en hun orders opgevolgd ook zelfs »tot contentement des kerkeraedts van Franiker aengaende de reconciliatie met de kereke." Doch er kon niet meer van hem gevorderd worden, dan hij aangeboden had. Om in zijn nooddrift te voorzien was zijn klein vermogen bijna geheel opgeteerd en nog was hij door geen middel gered.

Maar op al deze smeekbeden luidde onveranderlijk het kort bescheid der heeren: »Suppliant sal hem reguleren naer voorg. res. op zijn persoon." En die voorgaande resolutie was: dat hij het bewijs moest vertoonen van zijn verzoening met de kerk.

Bovendien was er iets gebeurd, dat de heeren niet ten

gunste van den smeekeling stemde. Het professoraat in het Grieksch, waarover sedert 1623 met den bibliothecaris Gruterus van Heidelberg langdurige onderhandelingen waren gevoerd, werd in 1626 aangeboden aan den Herborner professor George Pasor, die in October overkwam. Dr. Daniel zou dit professoraat zoo gaarne gekregen hebben. Met dezen Nassauer geleerde raakte hij in April 1627 in woordenstrijd. Hij verscheen op een dispuut over de Grieksche dictie van het N. T., begon te opponeeren en bracht zulke kettersche gevoelens voor den dag, dat Pasor verontwaardigd uitriep, dat het leugens waren. Vooral toen de doctor verklaarde *Deum aliquatenus frustratum fuisse suo scopo in creando primo homine, quod ipsum ad vitam creaverit, a qua deinde deflexerit etc.* Aan dit dispuut, dat van grammaticaal op theologisch gebied verdwaald was, ontleende Pasor vijf theses, die hij zijn opponent toezond met de verklaring, dat hij bereid was daarover een lans met hem te breken. Maar Daniel verklaarde dit niet buiten medeweten der curatoren te willen doen, doch was bereid schriftelijk en zonder bitterheid daarover met hem te handelen. Hij hield echter de vijf theses tegen afspraak in zijn bezit en maakte er gewag van, dat hij ze aan anderen wilde laten lezen, zoodat Pasor verlegen werd met de zaak, vreezende dat zijn tegenpartij van dit geschrift een gebruik kon maken, dat hem in een minder gunstig daglicht stelde. Hij deed zijn beklag bij den curator Saeckma, wien hij de gansche zaak verhaalde en de theses nader toelichtte om verkeerde gevolgtrekkingen te voorkomen. Tevens legde hij de plechtige verklaring af, dat de doctor hem listig buiten zijn terrein had gelokt. Als het hem ooit weer gebeurde, dat hij in godgeleerde disputen, waarmede hij in zijn vak niet te maken had, betrokken werd, dan zou hij ze terstond overdoen aan de theologische faculteit.

Behalve de reeds genoemde, vruchteloze smeekbrieven aan de Staten is dit tooneel het laatste, wat van zijn verblijf in Friesland te vermelden valt. De nood dwong hem dit geweest, waar hij niets meer te hopen had, te verlaten. De kerk was nog te onbuigzaam om de geringste transactie in te willigen. Na jaren van verdriet en vruchteloze beproeving van zijn geduld, besloot hij eindelijk zijn diensten aan te bieden aan de Remonstrantsche gemeenten onder het kruis. In het begin van 1628 verliet hij zijn onvriendelijk vaderland en trok naar Amsterdam met het plan zich te Leiden te vestigen. Hij had zoo'n groot gebrek aan geld, dat hij voor billijken prijs een Hesychius, Homerus en andere boeken verkocht aan Vossius, den rector, met wien hij reeds vroeger, toen hij nog in betrekking was, in 1617 op een reis naar Leiden kennis had gemaakt.

Wat het overige deel van zijn levensgeschiedenis betreft, kan ik kort zijn.

Al spoedig kreeg hij een aanstelling als prediker bij de Broederschap, aanvankelijk een commissie, zooals men dit noemde, waarbij de in dienst zijnde leeraars van half jaar tot half jaar een gemeente bedienden. (1) Hij heeft als zoodanig na zijn opname onder de leden der societeit diensten gedaan te Monnikendam, Hoorn, Leiden en den Haag. Dit was een onrustig en soms ook wel gevaarlijk leven. De Remonstrantsche broederschap kon uit de bijdragen der gemeenten aan haar leeraars een jaarlijksch inkomen van 400 gl. verschaffen. Hij was aanwezig op de eerste algemeene binnenlandsche vergadering der Remonstranten van 16 tot 18

(1) Dit duurde tot omstreeks 1632, toen de gemeenten meer gevestigd waren, en de tijden rustiger werden.

April 1631 te Rotterdam onder voorzitting der drie directeuren Wtenbogaert, Episcopus en van den Borre. Dertig van de vijftig leden der Societeit waren opgekomen. Daar werden de maatregelen beraamd om de Remonstrantsche gemeente tot gevestigden staat te brengen en voor het loopende halfjaar de commissies aangewezen naar de verschillende gemeenten. Aan »ds. Dan. Janssen'' werd de gemeente Monnikendam gegeven, waar hij dus tot omstreeks November in functie moest zijn. Ook ontmoeten wij hem op de tweede vergadering te Rotterdam 15 Oct. 1631, waar de ontslagene Loevesteiners aanwezig waren.

Blijkens een Latijnsche aantekening op een zijner geschriften bevond hij zich 12 of 14 Dec. 1637 te Leiden. Volgens een daarboven staand opschrift zou hij toen gesolliciteerd hebben naar het rectoraat aan het Dordtsche gymnasium, omdat men daar een rector verlangde, die tegelijk medicus was. Tevens blijkt het, dat hij toen te Leiden was. (1) Hij heeft die betrekking te Dordrecht echter niet gekregen, maar bleef vooreerst Remonstrantsch prediker. Den 20 Juli 1640 werd hij met Bysterus en Willem Vorstius bij openbare afkondiging uit Leiden verbannen. Omstreeks dezen tijd of in 1641 begaf hij zich nog weer eens naar Friesland, omdat zijn zoon en diens echtgenoot daar kort na elkander kwamen te overlijden. (2) Vervolgens was hij nog als prediker werkzaam te Rotterdam, doch sedert 1643 koos hij Zaltbommel tot vaste woonplaats. Daar deed hij niet alleen predikdienst, maar hij practiseerde ook als geneesheer en onderwees te zijnen huize, hoewel er een gymnasium was,

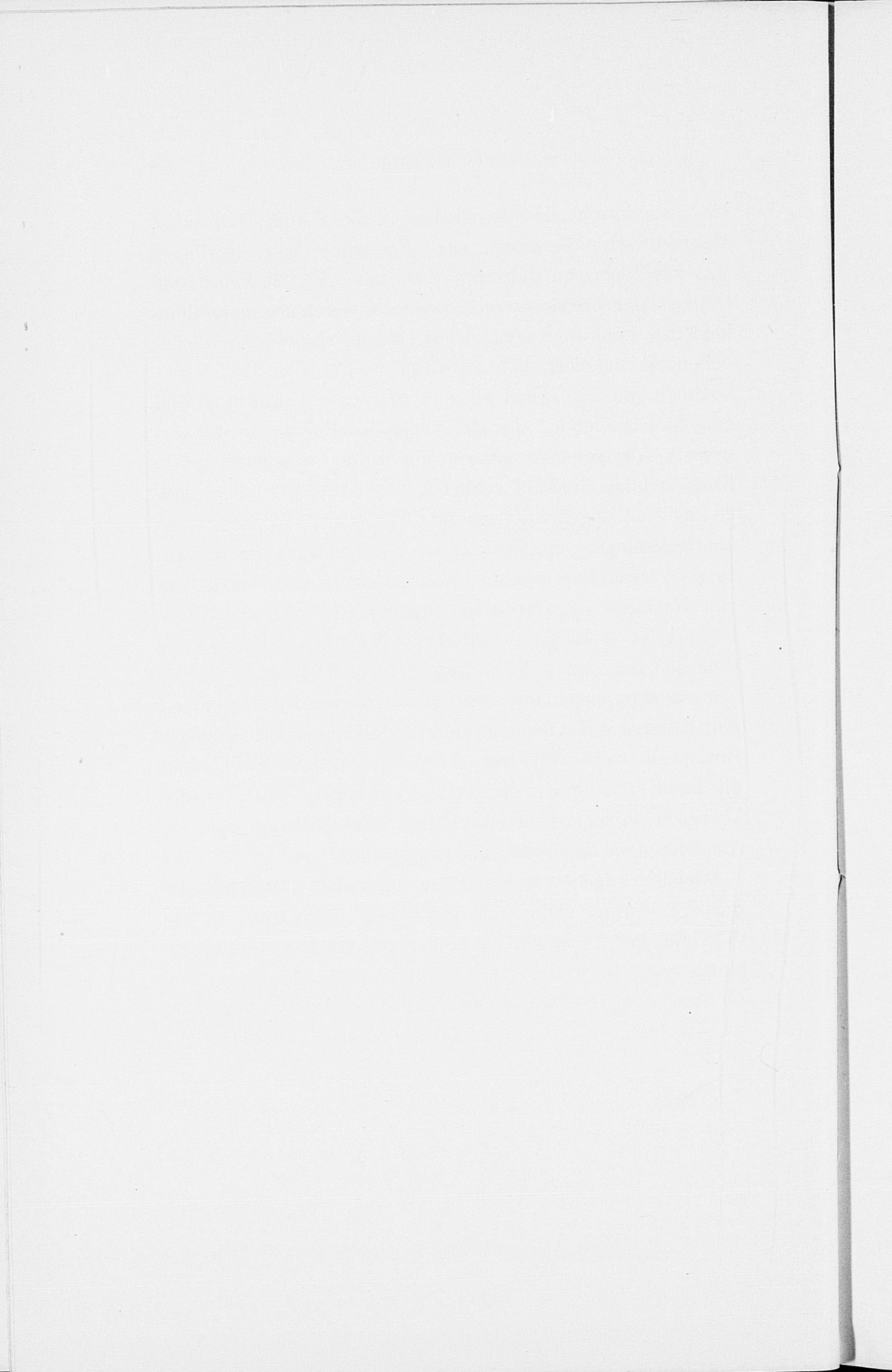
(1) *Diu. . . . Leidae vivo. M. S. aant. achter N 12 A.*

(2) *Ego ante sexennium filio meo, heu defuncto et coniuge ipsius paulo post . . . in Frisiam me conferebam. M. S. aant. achter N 31 B* denkelijk uit het jaar 1647 of 48.

bij hem inwonende jongelieden in het Latijn, Grieksch; Hebreewsch, Arabisch, enz. Een zijner beste leerlingen was zijn kleinzoon Johannes Snecanus, geb. 24 Febr. 1636 O. S., later predikant te Gouda. Er waren nog meer kleinkinderen, ook nog een jonge Daniel, van wien mij niets bekend is, en denkelijk een Otto.

Rustig was de avond zijns levens, naar hartelust gewijd aan de letterkunde, die altoos zijn lievelingsstudie was geweest. Als geleerde genoot hij in de Broederschap de hooge achting, die hij verdiende. In 1638 werd hem door de Societeit opgedragen om met Engelbert van Engelen de kantteekeningen op de nieuwe bijbelvertaling na te zien. In de vergadering van de broederschap in 1648 werd hem met Naeranus opgedragen de kerkelijke historie van Wtenbogaert in 't Latijn te vertalen. Naeranus liet het werk over aan Snecanus, die 6 Aug. 1652 kon berichten, dat hij zijn vertaling persklaar had. Om de eene of andere reden ging de uitgave niet door, en zelfs het H. S. is verloren gegaan. Bovendien stelde hij zelf eenige geschriften op en wilde die laten voorafgaan door een Prodrumus, waarover zijn kleinzoon Johannes in 1654 met een boekverkooper in Amsterdam in onderhandeling was.

Doch het einde van zijn leven was nabij. Reeds in 1654 was hij ernstig ziek. Hij werd weer beter, maar in het volgende jaar bezweek hij in den ouderdom van ruim 75 jaren.



Bijlage I. (1)

ADRES van Daniel Johannes, gemerkt
N 15 B 2, met het opschrift van
een andere hand: „Deductie van
Dan. Snecanus overgelevert aen
de Synode gehouden binnen Har-
lingen 1617.”

Eerentveste, wijse, voorsienige Heeren, Eerwaardige, godt-
salige, Hoochgeleerde, achtbare mannen broeders! myner
herten wensch ende gebeet tot Godt is voor U allen ter
salicheit. Aengesien dan U. E. wederomme in des Heeren
name zyt vergadert, so hebbe ick goet gevonden eenige
naerder openinge van myn saeck schriftelick aan U. E.
te doen op hoope, dat ghij myne redenen in de vrese des
Heeren, die in t'midden van U. E. vergaderinge wandelt,
overwegende, tot claerder aenmerkinge van het gansche
geschil tusschen het classis mitsgaders de kerekenraedt van
Sneek ende mij sult geraecken, te meer also na mijn ver-
moeden U. E. tot sulckes nu wat meer tijds sal hebben.
In allen gevalle is mijn eernstige ende niettemin ootmoedige
versoeck mitsdesen an een yegelijk van U. E. respectieve-
lick om de barmhartigheit Godes, U. E. believe daertoe so

(1) In deze bijlagen zijn alleen in enkele schrijffouten en in de
interpunctie eenige verbeteringen aangebracht.

niet mijns persoons haluen ten minsten om der saecke selfs wille, dien ik meine suleks wel te vereischen, vrij wat tijds te besteeden, volgende daer inne de gewoonte der ouder concilien, die sodanige poincten vooreerst ende voor allen dinghen ter harte genomen hebben, t'welcke oock de de staten van onse nationale Sijnoden mede brenghen. Begeere derhalve alsoech vrundtlick op dese Eerweerdige vergaderinge, dat haer E. believe myne saeck met een luchtige ende eenfoudige ooghe in te sien ende mijn persoon ten minsten voor een tijd langh te dulden bij mijn gevoelen om redenen, die ick hier so cort als mij doenlick is sal verhalen, zynde genomen so van de nature ofte gestaltenis der saecke selfs, als wut het beleidt so bij den classe als bij mij daerinne gebruyekt.

Staet derhalven vooreerst aen te mercken, dat de poincten van mij voorgestelt, bijnaest in de heilige schrifture met deselvige woorden verfaetet zijn, als blijktt ten respecte van het eerste wut de spreucke onses heeren aengeteeckent bij Johan. Cap. 6^o v. 40, die also luydt: Dit is de wille desghenen, die mij gesonden heeft, dat een yegelick, die den sone siet ende in hem gelooft, het eeuwige leven hebbe. Aengaende den tweeden Artyckel is het openbaer wut het 7e cap. Actorum, v. 5, alwaer dese woorden van Stephano tot de Jooden, zynde nochtans Godes volck, gesproocken worden: altijdts wederstaet ghij den H. Geest: gelyck uwe vaders, also ghij oock. Belangende mijn 3der voorstel can mijn seggen waerachtigh bevonden worden wt Hebreen drie v. 12, daer de Apostel ons vermaent: Siet broeders, dat niet t'eenigen tijd in yemande van U zij een boos ongelovigh harte om van den levendigen Godt af te treden, maer vermaent U selve alle daghe, so langhe als het heeden genaemt word: opdat niemant onder u verhardt worde door

de verleijdinge der sonde. Want wij sijn Christi deelachtig geworden, so verre wij het beginsel des vertrouwens tot den eijnde sterck houden. Welcke woorden alle aenmerckelick sijn. Opdat ick andere passagien als Heb. 6 v. 4. 5. 6. 7. 8. item cap. 10 v. 29 met noch 1 Tim. 1. 19, 2 Petri 2. 20. 21. der Broederen innerlicke aendacht bevele, dewelcke gelyck veele diergelycke niet alleen in effecte, maer oock selfs bijnaest met so veel woorden myn meininge wut-drucken, also dat het licht is om te seggen, dat myne articulen strjldigh sijn met Godes H. Woordt, maer het sal swaerlick (onder correctie gesproocken) bewesen worden.

Verclare oversulcks als voor den Heere dieselvige spreucken ende andere meer van gelycken inhoudt na de gelyckformigheit des geloofs, zynde d'eenige richtsnoer van alle gesonde wtlegginge na het getuijgenisse des Apostels Pauli, niet wel geheel ende in alle haere deelen te connen overeen brengen met andere texten, tenzij dat de selvige nae het gevoelen van veele Godtgeleerden bij onse tijden ende onser vaderen tijden geleeft hebbende, opdat ick de oude voorbygae, worden wutgheleyt. De mannen broeders sullen bevinden, dat Ph. Melancton, dien wij een groot deel van onse christelicke Reformatie danck weeten, bij alle gelegentheden crachtlick gedreven heeft, dat onse Rechtfeerdighmakinge ende de verkiesinge ter saligheyt op malcanderen passen, als besonder te sien is in syn Locis Communib. in het point van de predestinatie niet verre van den anfangh des selvigen in dese woorden: Wij en moeten gheen ander oorsaecke der verkiesinge soecken als der Rechtfeerdighmakinge. Weshalven is Petrus vercooren, omdat hij is een Lidtmaet Christi, gelijk hij daeromme rechtfeerdigh is, dat is Gode behaegelick, omdat hij door het geloove geworden is een Lidtmaet Christi.

Waarmede oock ganschlick overeenstemt Johannes à Lasco, een van de voornaemste Instaurateurs der Christelicker waerheyt onder de gefluchte nederlanders in Engelandt ende elders, dewelcke in syn boeck draegende den tytul in t'latijn *Forma ac Ratio Ecclesiastici Ministerij* fol. 210 dese woorden beneffens andere van gelycke stoffe schrijft: Wij en conden niet wutvercoren ofte in Christo aengenomen worden, so wij niet al van die tijdt af (verstaet voor de grondvestinghe des werelts, gelyck de voorgaende redenen luiden) in Godts voorsienigheyt met hem, te weten Christo, gemeenschap gehadt hadden.

Hier mach bygevoeght worden H. Bullingerus in zijn huijsboeck *Decade 4^{ta} c. 1* beginnende aen dese woorden: Wij mosten ons geensins voorstaen laten, datter twee boeken in den hemel gestelt zijn, in welker eene gelesen worden ingescreven die saligen sullen worden door den onvermijdelicke nootwendigheyt. (1) Iek en sal de woorden niet alle verhalen om W. E. met al te langh een vertooch niet moeyelick te vallen. Hierentusschen wensche ick, dat de selvige van ons allen in bedenkinge worden genomen. Voorts accordeert hier mede Nic. Hemmingius in alle zyne schriften, item Musculus en Chemnicus voornaemlick in t'derde pointet nopende den afval der gelovigen, waer over ick verstaet, dat eenige broeders de meeste suaricheit maecken, als te sien is by den eersten in loco de Peccato in *Distincti-one venialis et Mortalis* aen het eijnde van de materie, alwaer hij oock zijn gevoelen met Ezech. 33 item met het exempel der Galaten besteedicht, die de Apostel vraeght in derde cap. aent derde vers: Syt ghy wutsinnigen, dat ghij, die met den gheest begonnen hebt, nu met den vleesche voleyndt wordt? Chemnicus seit wel duydelick int

(1) Het h. s. is hier wat corrupt.

1^e stuck Examinis Concilij Trident. fol. 172, columna 2^a Editionis in folio Francofurti ao 96, dat veele, verstaet gelovige, (want van deselve handelt t'gansche verfolgh zyner redenen) niet volherden maer wut de genade vallen, leert de schriftuere ende ervaerentheit. Int tweede deel des gemelden boecks fol. 174 aen t'eynde van de eerste columna gaet hij vrij wat verder. Nu en soude ick mij wel met het getuygenisse deses mans als zynde een Lutheraen niet behelpen, ten waer ick vernomen hadde, dat D. Doctor Sibrandus, (1) dien ick alhier ter eere noeme, hem mede stelt in het verdedigen van een fundamentael artijckel der Christenheit, tegen Socinum, als te sien is in de voorrede des selvigen boecks, noemende haer, also zij aldaer verhaelt worden, heilige mannen. Can mede hierop gepasset worden t'seggen Calvini, dat David overspel ende dootslach begaen hebbende, is geworden een slaeve des Satans, gelyck zijn eighen woorden luyden int tweede boeck zijner Institutie cap. 3 § 9 waarmede overeen comt, opdat ick Mollerum voorbijgae, Melanchton seggende: wij moeten niet meinen, dat David de gerechtigheit ende den H. Geest behouden heeft, doen hij overspel bedreef, - in zijn Dialectica pag. 103 gedrukt tot Wittenbergh ao 1561. De mate eenes briefs en den tyet en can niet lyen te verhalen andere diergelycke plaetzen wut zijn Locis Communib. insonderheit in Loco de Distinctione Peccati venials et mortalis, alwaer hij etlicke maelen seyt, dat de gelovige den Heiligen Geest wutstooten, gebruyckende in t'latijn het woort Excutiunt, t'welcke eenen sonderlingen nadruck heeft ende allegerende het exempel Davidis oock van Aaron, dat hij van gelycke den H. Geest wutgeworpen heeft.

(1) Sibrandus Lubbertus, theol. prof. te Francker.

De tweede reden waerop mijn versoeck steunt is, dat mijn gevoelen niet en strijdt tegen de nederlantsche confessie ende Cathechismum, also dat ick desen aengaende onbesuaert sal zijn deselvige, in voeghen als ick eenmael in t'begin mynes dienstes geteeckent hebbe, weder te onderteecken om te bethonen de Eenigheit, die ick met de gereformeerde kereke in de fundamenten der salicheit gheneight ben te houden tot den laesten adem mynes levens toe, belovende oock midts desen alle occasien van twist ende tweedracht, soveel mogelick is, af te snyden, ia mijn vuterste best te doen door des heeren genade na mijn geringe vermogen, dat onse kereke tot ondanck des Pausdoms ende alle andere ketterien mach wassen ende toenemen. Bij welke reden oock staet waer te nemen, dat de Harmonie, dat is overeenstemminge aller Confessien bij onse tyden van verscheidene kercken vutgegeven, mijn gevoelen versterckt. Also dat ick dese Eerwaerdige vergaderinge wil te bedenken gheven, hoe het bestaen can, dat in de Sententie tegen mij geseit wordt myne propositien te strijden tegen de leere der Gereformeerde Kercken.

Volght hierop ten derden, dat mijn gevoelen van gheene der vier oude concilien, ia zelfs bij gheene nationale Synoden myns weetens verdoemt is. T'welcke so seer van Godtsalige leeraers, oock anders als ick gevoelende, behartight worde, dat zij met vollen monde verklaren niet te connen verstaen, dat d'eenicheit ende ruste der kercken om het verscheiden gevoelen in deze articulen mach gecrenckt ofte gebroocken worden, gevende voor reden, datmen van den selvigen verscheiden gevoelen can hebben, also dat het fundament der salicheit nochtans niet omgestooten ofte gerasceert worde: als te sien is bij Perkinsium in de Vutlegginge des geloofs fol. 228 in de 2de columnne ende Pa-

raeum in Prolegomenis ad Hoseam p. 56a item over den eersten tot den Corinthen cap. 3o pag. 169. Ten welken opsien oock Beza ende de kerckendienaers van Geneven de Lutherschen in de t'samen-preeckinge tot Mompel-gard de handt van Broederschap gebooden hebben, gelyck selfs de allerheevighste Lutheranen als Jacobus Andreae, Schuccerus, Chemnicus en andere oock nae het maecken van t'Concordie-boeck ende t'condemneren onser kereken in een seeckere brieff gescreven ao 79 vut de name van de Nederlantsche ghemeinte broeders ghenamt worden. Ick sal hier niet verhalen verscheidene vereenigingen op sodanigen voet in Poolen gemaect tusschen de Lutersche ende de onse, opdat zij te beter teghen t'pauzdom ende verscheidene ketterien mochten bestaen. Hebben oock leeraers van contrarie gevoelen over dese poincten alle teecken en van christelicke vrundtschap malcanderen beweesen als insonderheit te sien is aen Calvinum ende Melanchtonem, so seer dat de eerste oock de gemeente van Geneven geraeden heeft sich niet te onttrecken van die leeraars, die in zyns ende zyner medehulperen plaetze waeren inghevoert, al hoewel sij hem in dese poincten opentlick contrarieerden, ende als eenige suacke broeders suleks deden, heeft hij t'selvige eernstelijk in haer gestraft, als vut verscheiden brieven tot dien eynde gescreven is te sien namentlick pag. 8a ende 19a Editionis in folio ao 76. Waarmede hij in t'werk gestelt heeft t'ghene hij in t'vierde boek sijner Institutie cap. 1 § 12 gescreven hadde, verclarende datter wel eenigheyt in de kercke Godes can wesen, alshoon de leeraers van dien in eenige poincten mochten verschillen. Waer van wij de practycke oock gehadt hebben in onsen Vaderlande, als Gellius Snecanus drijvende nochtans t'selvige gevoelen met mij, van onse voorsaeten geduldet is, alhoewel hij sijn meyninge in openba-

ren druck vutgaf: speuren die oock als noch in onse kereke alhoewel in een andere materie, overmits de leeraers van dien niet op eenerleye wijze spreekken van de toereekeninghe der gerechticheyt Christi, eenige achtende, dat alleen zyne tijdelicke gerechticheit ons wordt toegereekent, andere ter contrarie stellende, dat bovendien oock syne wercklicke gerechticheit van ons door den gelove ontfangen is ende volgens dien van Godes zyde ons toegereekent wordt. Niettemin men verdraeght malcanderen, alhoewel dese quaestie al vrij wat suuer bij sommige gewoogen wordt, so seer dat eenige voor etlicke iaeren Dominum Piscatorem wel gheerne van wegghen het eerste gevoelen met eene Censure geteeckent hadden, t'welcke nochtans onse nederlantsche kereke altijdt mishaget heeft. Jae het is kennelick, dat de broeders, houdende het Oppositum van mijne meininge, nochtans niet eenerleye gevoelen met malcanderen van het suaere point der Predestinatie draegghen, oock so seer dat sy met ongerymde consequentien sich onderlinge besuaren, gelyck dieghene hiervan niet onwetende connen wesen, die dit geschill ondersocht hebben. Ende Eerweerdige broeders, waeromme connet ghij mij bij mijn gevoelen niet dulden, die Ick, alles op t'naeuste ondersocht synde wat in desen staet te ondersoecken, doch maer in eenigh point van niet allen, maer sommiger broederen, also ick het houde, verschille, te weeten in het suaerwichtige point der Godtlicke predestinatie, want dat is den eenigen spille, daer het gantsch werck ofte raedt op draeyt, immers ick verclare alhier voor Godt en U. E., dat het gevoelen Calvinii ende Bezae, t'welcke sij van dit point in verscheidene schriften gedreven hebben, mij vut de H. Schriftuyre beweesen zijnde, ick de andere twee pointen met mijn eighen handt sal doorstrijcken, want ick (acht) dieseluige so naeu aen

t'eerste gehecht te zijn, dat sij daarmede gheensins connen bestaen, als het nae Calvini meininge gedefineert wordt, dewelcke ick alleen in Classe hebbe tegengesproocken.

Hoe sullen wij oock anders doende, Lieve Broeders, connen in t'werck stellen de vermaninge des II. Apostels Rom. 14 int eerste vers ende doorgaens, item in den eersten tot den Corinthen in t' 14 cap., alwaer hij overmits wij ten deele bekennen, ten deele propheteren, gebiedt int 30e vers so het eenen anderen daer sittende geopenbaert is, so swijge de eerste, eevenverre wij alle denghenen, die met ons in alles niet overeenstemmen, iae selfs die reede in eenige dualinge strecken, terstont vutstooten soudent? Wie sal door onsen arbeydt ende dienst in de gave der prophetie toenemen? Wille derhalven als noch W. E. te bedencken geven de woorden desghenen, die veele van ons voor haeren meister erkennen, namelick des welgemelden Sibrandi, welckers woorden in forma also luyden: Ick mach met der waerheit seggen, dat ick niemant om de leere der predestinatie lastigh ben geweest, noch t'eenige tijde geleert ofte geraden hebbe, dat iemant daeromme van de dienst soude verstooten worden, pag. 11 et 12^{ma} Responsionis ad pietatem Grotij. Van welcke lofflicke usantie ende practijcke te weeten van malcanderen te onderrichten onse nationale Synoden bij hun Acten eenigen smaeck hebben willen geven, ordonnerende dat in de classicale vergaderingen t'elckens propositien sullen gedaen worden bij beurten, van welcke de broeders in liefde sullen oordeelen, blijkende Art. 15 in t' cap. van de kercklike vergaderingen van t' Synodus Nationael gehouden tot Dordrecht. Maer dese gewoonte is tot grooten ongherijff der kereke in onsen Lieven Vaderlande allanghe in ongewoonte gecomen.

Ten vierden staet oock aen te merken , dat het immers gantsch noodigh sal sijn , dat de kerkce van Frieslandt een lidt sijnde van de geunieerde provincien op den verwachten Nationalem Synodum sonder vooroordeel verschyne , t'welcke ick niet sie , hoe het sal connen geschieden , indien myne saecke niet ten minsten tot die tijdt toe ongedecideert worde gelaten. Wat suaricheden oock onse kerkce hier over in denselvigen Synodo willen ontmoeten , connen de E. Heeren ende mannen broeders naer hun wijsheit selfs bevroeden.

Maer om tot een eijnde te comen , ick sal noch een weinigh spreekken van t'beleydt in dese saecke so bij den classe als bij mij gehouden , streckende mede tot bewijs van mijn contentie. Twee dingen comen dan alhier in consideratie. Ten eersten dat het voorstel van de drie quaestieuse poincten van mij niet geschiet is op den predickstoel , maer in de classicale camer , van welcke plaatse met recht mach gedisputeert worden of zij publyck is , immers het is sodanige versameling , in de welcke het niet alleen behoort vrij te zijn suleks te doen maer oock nae t'besluit des nationalis Synodi tot Dordrecht op t'omvraegen des praesidis t'elckemael nootelick te geschieden , als blijktt Articulo 14o int cap. boven geroert. Also dat het moveren van suaricheden in den classe simpelick gheen misdaet is , veelmin eenige censure verdient. Waer bij gevoeght synde het tweede noch meer mijn doen iustificeert , als dat ick het voorstellen van die poincte niet gedaen hebbe met voornemen om dieselvige hartneckelick te drijven , veel weiniger om de kerkce onses lieven Vaderlants daermee ongherust te maecken , maer om van die ghene , die mijn gevoelen souden willen teghensprekken , beter bericht te ontfangen dien aengaende , oft oock aen hun des noodt

synde vut Godes H. Woordt te doen ende te geven, gelijk ick oock eenige, thonende boven andere misgenoegen, in alle beleeftheit ende saechtmoedigheyt gepresenteert hebbe, alhoewel men mij met contrarie geruchten hier ende daer besuaert heeft, want oft wel schoon bij mij eenige heevigheyt op dien tijdt bevonden mochte geweest sijn, so is sij doch in dese saecke niet, maer in een ander, die een aenleijdinge daertoe was, eyghentlick gevallen ende zijn oock mijn parthijen daeraf niet geheel vrij geweest, t'welcke soude blycken, indien hun formele woorden bij mij in scripto berustende verhaelt worden. Maer ick wil sulcks alles gheerne in het vyer der liefde laeten verteeren, wetende dat wij alle struyckelen in veele, ende dat het ons niet betaemt tegen de broederen te suchen ofte lust te hebben in kijven, t'welcke nae het getuygenisse des Apostels de gemeente Christi voor gheen gebruyk heeft. Alwaeromme ick oock eenige personele dingen, dienende nochtans tot myner Justificatie, voorbijgae. Hierentusschen sal UE weeten, dat ick door goede occasie tot t'voorstellen deser poincten gecomen ben ende genoech daertoe gepersiet synde. Staet derhalven in desen aen te mercken, dat niet ick maer eenige broeders de gantsche saecke tegen het gebruyk van alle vergaderingen, in dewelcke men iuijst niet altydt eensins gevoelt, is verbreyt geweest, gelijk mij op staenden voet van eenen gedreijght was, t'welcke hoe het in reeden bestaet, connen dieghene ordelen, die sich deser saecken verstaen, aengesien de billicheit vereijst, dat de geresene suaricheden niet verbreyt maer in loco, daer zij gevallen zijn, op het gevoeghlickste geremedieert worden. Maer het heeft den broederen niet belieft desen wech in te gaen, want eenige van hun, door een onbescheijden ijver gedreven zynde, hebben terstondt een ghemeijn Landt-geschreij teghen mij ghemaect, overtre-

dende in sulcks niet alleen de Godtlicke maer oock mensch-
licke rechten, want Cicero heeft door het licht der nature
weeten te seggen, dat het niemant behoort geoorloft te zijn
een persoon te beschuldigen daer ter plaetse, alwaer hij hem
niet can verdedigen.

Ten laesten so veel belanght de censure des kerckenraedts
mij weerende van het Avontmael des Heeren, UE. can vut
het verhaelde genoechsaem verstaen, hoe het accordeert met
de geduyrige practycke onser kercken ende het gevoelen
van so veele godtfruchtige mannen, dat ick ongehoort synde
afgekeert worde, sonder datmen mij eenige reeden daarvan
gheeft anders als dat eenige Lidtmaten weigheren met mij
ten Avontmale te gaen, die men nochtans tot dese tydt toe,
hoe seer ick oock sulcks versocht hebbe, geweygert heeft
naem-condigh te maecken, opdat ick mij teghen deselvige
hadde moghen te purge stellen, gelyck het ampt des ker-
ckenraedts, mijns bedunckens, vuteijscht de geoffenseerde
personen ende mij met malcanderen te confronteren, mis-
schien de saecke soude sich also toedraegen, dat ick haer
eenigh contentement deede, insonderheid so de kerckenraedt
tusschenbeyden ten besten spraecke, want niet sonder oor-
saecke ik somtijdts vrese, dat mij eenige dinghen naegege-
ven worden, van dewelcke ick vrij ben, waarvan ick mij
nochtans niet can ontschuldigen, ten sij de geoffenseerde Lidt-
maten tot myner kennisse comen. Immers het is waer, dat
ick in absentie van onsen broeder Florentio sonder eenige
verhinderinge oock des selvigen weecks, als de questie in
classe was gevallen, het avontmael gehouden hebbe, in wel-
cke gerustheyt indien de gemeente waere gelaeten geweest,
sij soude van het geheele geschill niet geweeten hebben,
waervut blijkt hoedanige formaliteyten men in dese saecke
bij der handt genomen heeft ende oft niet deselvige personen

mijne rechters ende parthien als oock in den classe sijn geweest. Maer ick wil alles om Christi wille gheerne verdraegen, wetende dat den Leijdsman onser salicheyt door cruyce geheilicht is, biddende middelertijdt de broeders dese censure des kerckenraedts oock eenmael op de waegschale van liefde ende gerechticheyt te willen weeghen.

Tot een beslyt sal U.E. het daer voor houden, dat oock eenige broeders in onsen lieven Vaderlande, alhoewel met mij niet in een gevoelen staende, geneijght sijn mij te dulden ende te verdragen. Gedenckt dan, weerde broeders, dat alle macht, die de kercke Godes heeft, streckt tot stichtinge niet tot afbreeckinge. Laet ons de vrede Jerusalems ende het beste van de kercke Godes tsamentlick soecken ende sulcks in woorden ende wercken bewijzen. Ick sal mij hiertoe oock gheerne laeten imployeren. Laet ons malcanderen waernemen tot ontsteeckinge der liefde ende der goede wercken, door welcke middel ick hartgrondelick wensche, dat de kercken onses l. Vaderlandts wat meer gestichtet worden. Laet ons in t'werk stellen t'ghene Dominus Junius ende Paraeus beyde in haer vreedegeschriften ons allen vermaent hebben. Indien nochtans U. E. achte noodigh te sijn, dat ick met de drie verordineerde mannen in gesprek soude treden, so wil ick U. E. discrete wijsheit gheven te bedencken, oft dit niet behoorde geschiedt te sijn voor ende aleer de sententie teghen mij waere gesproocken ende, deselvige nu vutgesproocken, de ratificatie van U. E. daerop gevolght niet behoort in suspensie gelaten te worden ende ick in integrum gerestitueert, aengesien de saecke op deze wijze noch eenighsins schynt ondersocht te sullen worden. In allen gevalle het sij hier mede hoe het will, meyne ick dat mij niet behooren eenige getuygen geweygert te worden, in derwelcker

mondt alle waerheyt bestae, indien wij niet geraeckten te accorderen ende ten tweeden dat wij hinc inde in scriptis overleveren de principaelste argumenten, buiten de welcke oock niets ten wetersijden verbreidet worde, aengesien ick immers wat tijds soude moeten hebben om de selvige in de Vreese des Heeren over te leggen, dewijle het een saecke is die de conscientie raeckt, in de welcke ick mijne langhsaemheyt om te resolveren gheerne erkenne, zynde nochtans van harten gheneijght Goode allesins syne eere te gheven ende mijn eyghen schande alhier te draeghen, om de selvige eewighlick te ontgaen. Bidde oock de broeders gheen beschuldige tegen mij aen te willen nemen, sonder mij daerop te verstaen ende mede te willen geloven, dat het waerachtigh was t'ghene ick laestmael in U. E. vergaderinge seide, nemelick gheen correspondentie met de Remonstranten in Hollandt gehouden te hebben, alhoewel misschien eenige redenen, van mij gesproocken, de broederen in contrarie bedenken over mij mochten gebracht hebben, verclaere nochtans met waerheyt geseyt te hebben, t'ghene in U. E. vergaderinge doen ter tijdt desen aengaende gesproocken is. Indien nu de mannen broeders noodigh achten mij in persoon op eenige saecken van mij verhaelt breeder te verstaen, so is mijn fruntlicke begheerte, dat hun believe tot sulcken eynde een boode op myne costen af te veerdigen, ick belove (in) aller spoedt te coomen so het den Heere belieft. De Godt des vreedes ende der genade verleene ons, dat wij alle de beste dinghen moghen verkiezen. Amen. Vut Sneeck.

UE. Vruendt-willige broeder in den Heere,
DANIEL JOHANNES.

Bijlage II.

RAPPORT [gesteld door J. Bogerman] aangaande de onderhandeling op het stadshuis te Sneek van 6 tot en met 9 October 1617.
Ex m. s. actis Deputatorum Synodi.

Wij gecommiteerden om te onderhandelen tot onder-richting van Daniel Johannis, rector der school te Sneek, hebben volgens onzen last ons den 6en October naar Sneek begeven en zijn in bijwezen van eenige gecommiteerden van den Magistraat alsmede uit den kerkeraad met Daniel begonnen te spreken. »In welke beginsels eenige voortganck: hoewel wy ende d'andere gecommiteerde als toehoorderen genoechsaem gevoelden ende op alle manieren merkten, dat Daniel wt Godes woort genoechsaem onderwesen ende overtuijget was, nochtans hebben geene hope connen scheppen van eenige vrucht oft goet succes van onsen arbeit, om Daniel van syne meyninge af te brengen. Is niettemin den achtsten deses maents na de middach door Godes genade geschiet, dat, Daniel meermael voorgesteld zynde wt Godes H. woordt de leere ende gevoelen der Ref. kerken onder den eersten artyckel, hij deselve is bijgevallen ende verclaert heeft sulcks ooc zijne meeninge ende

gevoelen te zijn. Derhalve van ons gevraeght zijnde, oft he dan niet in plaetse van den sesten artycul voormaels van hem classi overgelevert ende van Synodo veroordeelt soude willen eenen anderen laten stellen ende onderteecken, heeft verclaert sich daertoe bereijdt te zijn. Dit selve van ons gedaen zynde, heeft nochtans Daniel beswaert sich bevonden om den Artijckel van ons schriftlick gestelt te onderteecken: voorgevende anders geschiet te zijn als te voren mondelings voorgesteld was. Heeft derhalve self een ander geconcipteert ende gepresenteert deselue te onderteecken. In t'welcke wij ons besuaert vindende, hebben deselue gecorrigeert, so wy meinen na waerheijt te behooren, ende welcken na eenige geringe veranderinge, op Danielis begeeren daerover gedaen, hy Daniel onderteeckent heeft. Insgelijck hi Daniel op den selfden negenden voorn. maents in plaetse van den tweeden articul, van hem voormaels classi voorgesteld ende onderteeckent, een anderen tweeden artijckel, bij ons geconcipteert ende hem voorgestelt, nadat wij op sijn instantie weinige woorden daerbij hadde gedaen: doch also hij voor dien tijt besuaert vonde den derden artijckel van ons gestelt onderteecken, is hem gegunt hem daerop te delibereren tot die namiddagische vergaderinge, op welken tijde Daniel verschenen zijnde, heeft insgelijcks doch na lange communicatie ende gevallen suaricheyt over eenige veranderinge in den selven articel, van Daniel versocht, deselve onderteeckent. Van welke articule alle hier onder gestelt, gelijk wij gecommiteerden verclaerden, dat wij geerne gesien ende liever gehadt hadden, dat he Daniel de selfde onderteeckent hadde, soals die van ons in forma waren gestelt geweest, also hebben wij insonderheyt verclaert, dat den derden artijckel defectionis was niet volcomen noch genoechsaem de leere van Godes woort ende der Gerefor-

meerder kereke wtdruckende. Doch also Daniel sich voor die tijdt besuaert vonde ende geheel geweigert hadde van dien artijckel iets anders te onderteecken, is he van ons eernstlick om Christi wille gebeden ende vermaent, dat he Godt wilde vierich bidden ende sich bereijden om hierin sich naerder te bedencken ende volcomen contentement doen, der kereke J. Christi tot zyner tijdt te gheven als wesende een artijckel van groten gewichte ende vut den voorgaenden twee reijn genomen ende verstaen zynde nootwendich volgende, twelck Daniel aengenomen heeft te sullen doen. Dit alles aldus gedaen synde, heeft Daniel ons hertelick gedancket voor den arbeit, dien wij aen hem hadden gedaen, danckende ooc Goode voor synen segen, die He daer toe gegeven hadde, belovende ende voornemende Godt van herte te bidden, dat He hem meer ende meer door zynen H. Geest soude willen te kennen geven ende openbaren t'ghene hem noch ontbrack, bereit synde sulcke genade ontfanghen hebbende den Broederen in alles toe te vallen ende volcomen contentement te geven. Verclarende voorts he Daniel voor Godt ende ons, dat alles van hem in oprechter conscientie gedaen was in desen, begerende de Broederen willen na aert der liefde niet anders van hem ende zijn gantsche doen ordeelen. Verclaerende voorts ende protesterende, also de Remonstranten in Hollant van seer quade meininge ende attentaten beschuldiget ende suspecteert worden, dat he van sulkes alles ende wat sich daervan tot eeniger tijdt mochte comen te openbaren niet alleen onschuldigh, onnosel, maer ooc van harten viant was, ende sulkes alle tijdt te sullen metter daet bewijsen ende bethoonen, begerende van ons ooc van hem te willen ordelen ende gedencken; na t'welcke alles Daniel vut onse vergadering gescheiden zynde, hebben wij onderscreven alle van herten ons

verheught ende verblyt over den seggen, die Godt over desen onsen arbeydt aen ons Broeder Daniel hadde gegeven ende te gelijcke Godt van herte gebeden, dat hem gelieve den selven noch te vermeerderen ende Danieleem voornoemt ten volsten van alle misverstant ende dolingen verlossen ende in zyne Godlicke waerheyt verstercken ende also tot de waere eenigheijt ende gemeinschap der Gemeinte J. Christi wederomme bringen. Dit alles voorse. also waerachtigh te zijn getuigen ende bevestigen wij onderschr. met onse eegen ende gewoonlicke handen hier ondergestelt. Actum Sneeck den 9 Octob. Ao 1617.

Onderstont J. Maccovius sanctae Theologiae profess. in Acad. Franec., J. Bogermannus, Ecclesiastes Leovardiae, Florentius Johannes Ecclesiastes Sneecanus, Jocchem Reins, Jan Claesz, Hinderick Wiggers oud.

Copie der Articulen van Daniele Johannis onderteeckent tot Sneeck in vergaderinge der Gecommitteerde synodi, datum als voren gestelt.

Ick gelove ende bekenne, dat Godt van eewicheyt sommige menschen, sonder op ijert goets in haar te sien in haer aanmerk ende als in Adam verloren, naect ende leddigh van alle goede qualiteiten ende ter contrarie becleedt met alsulcke, die de eewige verdoemenisse verdienen, heeft vutverkoren tot die eeuighe salicheijt, daerom met eenen haer verkiesende om haer, welverstaende de volwasene vutverkorenen, vut louter barmhertigheit te geven het waere gelove in Christum, om door t'selvige als een middel van hem daertoe verordineert haer tot de eeuighe salicheijt te brengen, bekennde oversuleks dat het gelove is een vrucht deser genadige verkiesinge, ende dat sonder aenmerckinge van eenige bequaemheit, conditie, qualiteit ofte

dispositie in den mensche van Godt vut genade wert geschoncken.

onderstont Daniel Johannes.

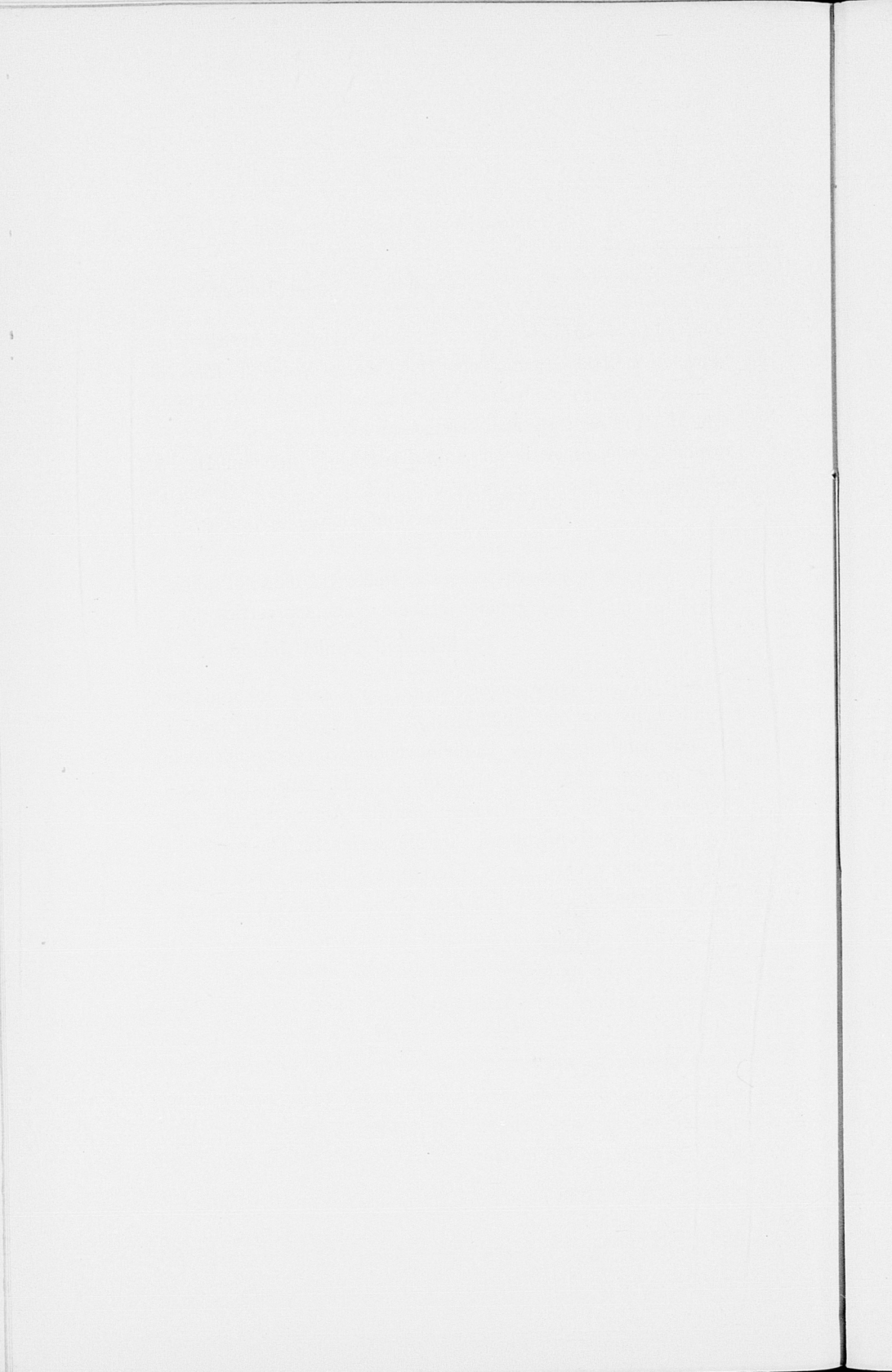
2. Dat Godt het gelove ende de bekeringe in die vutvercorenen niet alleen door de Predicatie des Godtlicken woordts, maer ooc door de inwendige crachtige werckinge des H. Geestes also mercke, dat se sekerlick comen te geloven ende haer te bekeeren ten tijde, als het den Heere belevet.

onderstont Daniel Johannes.

3. Dat de waere vutvercorene kinderen Godes het salichmakende gelove niet geheelick noch eyndelick verliesen.

onderstont Daniel Johannes.

Aldus gedaen ende onderteeckent bij Daniel Johannis ter vergaderinge van ons onderscreven, van Synodo Harlingana tot onderhandelinge met Danielo voorscreven gecommitteert, mede present zijnde de Gecomm. van E. Mag. ende kerckenraet van Sneeck hieronder gestelt. Actum Sneeck ten tijde als boven, onderstond: J. Maccovius S. Th. prof., J. Bogermannus, eccles. Leov., Florentius Johannis, eccl. Snec., Jochum Rienckz, D. Thijs, Jan Claesz, Hendrick Wigers.



Bijlage III.

ADRES van Daniel Johannis aan den
landsdag, opgezonden in den win-
ter van 1625 op 1626, gemerkt
N 24.

*Aan mijn E. A. Heeren volmachten van Westergoo
staetsch-wijse ten Landtsdaghe vergadert.*

Edele, Eerentveste, Hoochwijse voorsienige Heeren.

Geeft U.U.E.E. mogentheden eerbiedighlick ende met droeffenisse zijnes harten te kennen Daniel Johannis, hoe hij in den iaere duijsent ses hondert sestien tot zijn onschult in querelle geraect is niet met de Gereformeerde kercke zijnes vaderlants, van dewelcke hij sich als noch voor den Heere een oprecht Lidtmaet acht te sijn, maar met eenige personen in dieselvige kercke, onder correctie, wat te veel autoriteijts sich aenmatigende, evenals oft het woort Godes van hun was wutghecomen, ofte tot hun alleen ghecomen, tegen t'gene de Apostel Paulus daeraf getuyght 1 Cor. 12. 36. Van dien tijt af nochtans heeft hij niet nagelaten alle christelicke middelen voor te slaen tot vrede ende eendracht, waerdoor ten minste des suppliants onnoselheyt mochte blijcken, trachtende niettemin daernae zoo veel doenlick, dat de Reputatie zyner Broederen, die hij verclaert met chris-

telicke liefde te omhelsen, in zijn geheel mochte blijven. Dan de suppliant verneemt hoe langhs hoe meer, dat enighe der selvige sich wat onbuijgzaam tegen zijn persoon bethoren, sulx dat hij somtijts vreest, dat zij tegen hem met een onverzoenlicken haet ingespannen zijn, waerover hij ten langhen laeste naer eeniger jaren patientie ghenootsaect wordt syn toeflucht tot U.U. E.E. mogentheden te nemen, verhopende dat de verdructe onnoselheyt bij hun eenighe troost sal vinden.

Mijn Heeren de suppliant zijn ghemoet nu meermalen voor den Almogenden Godt, die een kenner der harten ende nieren is, wutgeschuddet ende alle de winkelen van dien met den claerschijnenden toortse van het heijlige woort Godes doorghewandelt hebbende, bevint in sich behalven menschlicke swackheden, die wij alle onse leven langh vast onderworpen syn, geen misdaet, door dewelcke hij de censure des kerckenraets van Sneeck, hem suppliant ongehoort van des Heeren Avontmael weerende, verdient soude hebben, veel weyniger suspensie van zijn kerkendienst, dien hij sonder roem gesproken twee jaren ende een half tot Hijlaert, acht tot Bergum ende drie tot Sneeck hadde met goeden loff betreden, nochthans heeft het classis aldaer sich niet ontsien de ghemelde suspensie over zijn persoon te decreteren, als hij die vierdedaeghsche coortse op den halse hadde ende oversuleks tot syn defensie gantsch onbequaem was, sulx dat de suppliant niet conde vererijgen, dat de saecke, proppter fonticam causam bij allen rechten goet gekent, opgeschort worde, waertoe ten laeste, onghetuijfelt door aendrijven van kerkelicke personen, oock in den Jare achten gecomen is wutverpinghe uijt zijn Rectoors-ampt, te weghe gebracht door den ghenen, die hem suppliant tot t'selve instantelijck versocht hadden, also hy t'selve beneven den kercken-dienst mede bediende.

Mijn heeren alle dese censuren acht hij suppliant dies te onbillicker ende in een lant, daer men professie van Reformatie doet, onlijdelicker, vermits alles op t'scherpste ondersocht ende op t'fynste gesiftet zynde niet sal bevonden worden bij den suppliant eenige de allerminste oorsake tot sulcks gegeven te zijn als alleen door zyn gevoelen, waermede hij betuyghde, dat het in t'swaerwichtigh pointet van de Godtlicke praedestinatie genoeg behoort te zijn, datmen leere de Gelovige ter salicheyt ende de ongelovige ter verdopenisse verordineert te zijn. Dit is hoochwijse heeren dat grote delict, dat men meynt bij den Suppliant begaen te zijn ende om d'welcke hij nu volle thien jaren in zijn Vaderlant is getravaleert geweest.

T'is waer, de suppliant heeft bij goede gelegentheyt sulcks in Classe geoopent, veroorsaect synde door den Brief bij de kercke van Amsterdam wut cracht van sekere commissie haer in tijden Lijcester in den haegschen synodo ao 1586 gegeven alhier te lande aen de kercken gesonden, by dewelcke versocht worde, dat eenige kercklike personen van hier hun toegesonden soudon worden om over de quaestiose pointen te besoigneren. In welcke besendinghe hij Suppliant verstonde nevens andere in den classe van Sneeck, dat de Deputati Synodi niet hadden geobserveert sekere Resolutie in den Synodo tot Harlingen ao 1608 (1) genomen, door clacht van dewelcke zij deputati verbonden waeren gheen sodanige delegatie te doen sonder voorweten van alle classen ende oock niet sonder goetvindinge van E.E. Heeren Gedeputeerden.

Hij suppliant bekent wel vrijmoedighlick doen ter tijt toegesproken te hebben eenige personen in den meerge-

(1) Foutief, want de synoden te Harlingen zijn gehouden 23 Febr. 1603 en 5 Juni 1610. Zie Acta syn. 1610, grav. 1.

melden classe, die van buiten ingecomen ende hier te lande sacht gesett waren, die hem suppliant sprekende voor de vrijheit vant Vaderlant met bittere woorden beiegenderen. Hier en tusschen vindt sich de suppliant voor Godt almachtigh niet schuldigh aen de alderminste censure, doen ter tijt over sijn persoon van de formele partijen wutgesproken, (etc.) op dat hij suppliant voorbij gae de hantgrijpelicke onwetenheyd derghener, die (sich) het allerquaest gehouden hadden, doch van notoire onbillicheit niet connen onschuldigh worden, vermits over het verschil, bij den suppliant voorgestelt ende hierboven met weijnich woorden aengeroert, voor die tijt gheen decisie was gedaen bij eenige synoden in den nederlanden gehouden; zulx dat hij suppliant ahtede genoeg geoorloft te sijn na de observantien in de kercke van Vrieslant gebruyckelick sodanige gevoelen voor te stellen, gelijk oock Gellius Ssecanus syn suplicants Landtsman met gedruckte boecken overfloedigh gedaen hadde, alhoewel het bij den suppliant niet dan matichlick voorgestaen is.

Mijn Heeren dat voor dien tijdt gheen ondersoek gedaen, gheen decisie gemaect, gheen oordeel gestreken was over het different, can ooghenschynlick blijken wut het formulier van den Eedt bij alle kerckelicke Personen op den Nationali Synodo in den jaere 1618 gepresteert, lujdende als volght: Ick belove voor Godt, dien ick gelove ende eere hier tegenwoordigh ende een doorgronder der nijeren ende der harten te sijn, dat ick in dese gantsche synodale handelinghe in dewelcke een ondersoek, oordeel, ende decisie so wel van de vijf articulen ende daerwut rijsende suaricheden als ooc van andere Leerstukken aengestelt sal worden, niet eenige menschlicke schriften, maer Godes woordt alleen voor eenen sekeren ende ongetuijfelden regel des

Gheloofs sal houden ende gebruijcken. Ende dat ick in dese zaecke niet anders sal voorhebben dan de eere Godes, de ruste der kercke ende voornamelick de behoudenisse van de suijscherheit der Leere. Soo helpe mij mijn salichmaker Jesus Christus, dien ick gantsch vijerighlick bidde, dat hij mij in dit voornemen met de genaede zynes geestes altijd bij wille zijn.

Hiertegen vergehelecken zijnde de sententie des classis van Sneeck meynt hij Suppliant, dat genoeg blijcken sal d'onwetlicheyte der proceduren tegen hem aengesteld. De sententie des classis luydet aldus: De Broeders des classis gehoort ende verstaen hebbende de verclaringe D. Danielis over syn voorstellinghen ende Acten bij hem gedaen eerste-lick den 16en Julij ende daerna den 2en Septembris ende wut die selvige verstaende, dat hij alsnoch blijft bij die drie puncten van hem voorgesteld (accordeerende met het gevoelen ende leere der Remonstranten, strijdende tegens de Leere van Godes Woordt ende der Gereformeerde kercken ende daerbij versocht hebbende dat D. Daniel sich wilde verclaeren, ofte hij beneffens de voorgaende noch in enighe andere Poincten van de leere der Gereformeerde kercken sich besuaert vonde, t'welcke hij geweijgert heeft te doen, hebben in goede conscientie geoordelt ende besloten, dat D. Daniel so langhe hij in sodanigh ghevoelen ende weijgeringe blijft, sich sal onthouden van alle kerckendienst ende inde classicale vergaderinge niet verschijnen dan geroepen ende toegelaten zijnde. Nomine classis. Gaius Aggaei pro tempore scriba subscripsit.

Dese sententie sine Die et consule, dat is sonder datum ende dach ingestelt, is wutgesproken in den jare 1616. Den Eedt voorgemeldet, in dewelcke verclaert wordt, dat ondersoek, oordeel ende decisie van de vijf articulen aen-

gesteld sal worden, is gedaen bij de Gecommitteerde van de kercke van Vrieslant tot den welgemelten Nationalem Synodum in Novemb. a°. 1618. De Suppliant siet niet nae zijn cleyen oordeel, hoe dat men dese snaeren sal connen overeenbrenghe om goetd accort te gheven.

Dies alles niettegenstaende heeft den suppliant niet naeghelaten met liefde tegen zijn Partijen aan te dringhen altijt versoeckende, dat die selvige wedersijds plaetse mochte hebben. Sulx is hij in den jaere 1622 (1) geadsisteert met Petro Hermannj ende Haione Lamberti inden Provinciali Synodo tot Sneek gecompareert, biddende de Broeders alsnoch op de Vrede te willen letten, praesenterende nae so veele gheledene verdriets ende schade die selvige met hun te onderhouden ende tot zijn voornemen applicerende de woorden Christi Luc. 19, aldus de Inwoonders van Jerusalem aensprekende: Och waert dat ghij noch wistet ten minsten te desen uwen daeghe, dat tot uwen vrede dient, maer nu is het voor uwen ooghen verborghen, want daer sullen dagen comen over w, dat uwe vijanden een bolwerck om w sullen leggen, ende sullen w omringhen ende sullen u van alle zijden benauwen ende sullen in w den eenen steen op den anderen niet laeten, daerom dat ghij den dach uwer besoeckinge niet bekennet hebt. Dese trouhartige vermaninghe ende noodiginge tot vrede is den suppliant oock niet ten besten afghenomen.

Mijn heeren believe te geloven, dat den Suppliant in allen desen gheene bequame middelen soudentbroken hebben om zijn verdructe onschult door Schriften ofte andersins de werelt bekent te maecken. Dan heeft om redenen sich tot dese tijt toe daarvan onthouden, op hope dat bij

(1) Moet zijn 1621.

ordinaris weegen t'sij van U. W. E. E. Mogenth. t'sij van den Provincialen synodo daerinne t'eenighe tijden soude geremedieert worden, sulx dat hij suppliant beter geacht heeft zijn ziele in lijdtzaamheyt besittende d'uytcomste van Godt te verwachten, dan ijets bij der handt te nemen, dat van syn Partijen tot offensie soude connen getrocken werden. Hij suppliant verhoopt door zijn langhwijlighe patientie U. W. E. E. Mogenth. te beweegen om zijn persoon ten langhen laesten met een mededoogend ende beweegt harte aen te sien, ende sulx doende hem te tracteren als een Ingeboren vant Landt, ende een soon desghenen, die nae vijffthien Jaeren ballingschap onder de Albanische Tyrannie de fundamenten van Reformatie heeft helpen leggen.

Myn heeren de suppliant heeft geleert wut den Apostel Paulo te vergeven alle clachten, die hij tegen iemant soude moghen hebben, weet oock dat Jacobus, cap. 5.9, verbiedt te suchen tegen de Broeders, alsoo dat hij gheern alle sodanige querellen in t'vijer der christelicke liefde soude willen laten verteeren. Dan eijlaci syn Partijen, die doch maer eenige weynige zyn, stellen sich, onder correctie gesproken, tegens zijn persoon vrij wat ongeseggelick aen.

De suppliant is door behulp van U.U.E.E. Mog. vorsaten ende zijnes vaders sonderlinghe genegentheyte van kints been af ten kerckendienste geheijliget geweest, waertoe hij oock in zijn Jeught getracht heeft alle middelen van nootwendige kennisse der taelen ende andere dinghen te become. Dit Talentpont wenscht hij Suppliant liever tot beste van syn vaderlant den overigen tijt synes levens te mogen employeren dan buijten t'selvige, t'welcke hij nochtans genoodsaect sal worden te doen, indien men den trajn tegens syn persoon vervolgt, die tot noch toe gehouden is.

De Suppliant vindt eenige suaricheden inde canonibus

ofte Articulen tot Dort gearresteert, wut dewelcke hij sich niet wel can redden. Wenscht derhalven met den Deputaten Synodi daerover in vruntlicke conferentie te comen volghens de Apostille der E.E.H. Heeren Gedeputeerde Staten, die aldus luydet: De suppliant sal wel doen ende hem adresseren aen den Deputaten synodi in de aenstaende weeck alhier binnen Leeuwarden te vergaderen, die midts desen worden versocht ende geauthoriseert om volghens de dispositie van den 1 Julij jonghstleden met den Suppliant in conferentie te treden, daervan voor hun vertreck vandaer rapport te doen, om sulx gehoort ende gesien voorts op des suppliants verzoek gedisponeert te worden na behooren. Actum 6en Augusti ao 1625 voornoen. Ter ordonnantie van de Heeren Gedeputeerden Staten van Vrieslant. Absente Secretario Mr. Hillebrants;

Myn heeren dese conferentie heeft de suppliant bethonnende zijne gehoorsaemheijt nevens haer E.E. mogentheden den Deputaten Synodi iteratijvelick gepresenteert, alhoewel zij bij den suppliant niet versocht was, maer van den welgemelden Heeren wut eigener beweginge ende insichten geordonneert. Dan wordt bij hun weerdicheden praecise geweijgert, excuserende sich met d'exeptie rei Judicatae, welke inde Gereformeerde kercke tot dese tijdt toe gereiecteert is geweest, als sij van de Papisten tegen haer gebruijct worde. Dies niet tegenstaende de Suppliant, bevindende dat de welgemelde Deputati qualick tot dese conferentie soudon syn te brenghen, volhardet heeft in syn voorgaende opsett van de vrede na te iaeghen, onder billicke praesentation aen hun weerdicheden gedaen, (1) op hope dat de gemoe-

(1) „Onder billicke gedaen,” in het h. s. verbeterd voor: „hun gepraesenteert heeft eenicheyt met de Geref. kercke te willen holden in qualiteit als Lidtmaet.”

deren hinc inde metter tijdt tot christelicke bedaertheyt gebracht synde, hy suppliant in den kerckendienst soude moghen herstellet worden. Dan de suppliant can noch het eene noch het ander van de Deputaten voorse. verkrijgen. Dewijle sij doorgaens Reces nemen tot de classen respectijvelick. Twelk den suppliant vrij wat praeiudiciabel valt, aengesien men in dieselvige rapporten doet, advijsen versamelt ende Resolutien neemt sonder den suppliant door schriften oft mondelingh te verstaen. Hier en tusschen soect men den suppliant in qualiteit als een gemeyn Lidtmaet, indien hy daervoor in de Gereformeerde kercke soude gehouden worden, tot onder-teeckeninghe van sekere Acte (1) te dringhen, van den welken hem Suppliant noijt gebleecken is, dat sij van den Hoochmogenden Heeren Staten Generael geratificeert zijn: immers daeraf hij van goeder handt bericht wordt, dat zij bij den kerckendienaren in Zeelandt ende in onse nabuijrige Provincie vande Stadt Groningen ende Omlanden niet en sij verteeckent; behalven dat ooc die selvige Acte noijt bij U.U. E.E. Mogentheden is gevisiteert, veel weniger goet gekennet, sonder welke Approbatie nochtans ghene soodanige Acten na des Suppliants verstant hier te lande connen ofte behooren inghevoert te worden.

Aldus wordt hij vast van t'ene Jaer tot het ander opgehouden sonder nochtans in zijne zaecken definitivelick ghe-reddet te worden. Versouet derhalven met Christelicke demoet U. U. E. E. Mogenth. ghelieve nae hun wysheyt ende autoriteyt, die hij suppliant verstaet U. U. E. E. te competeren na Godtlicke ende keijserlicke Rechten, de saecke nu so langhe Jaeren tusschen syn Partijen ende hem gehangen hebbende van grondts op door hun Gedeputeerde

(1) nl. de Acte van stilstand of gehoorzaamheid.

ofte andere Gecommitteerde heeren te ondersoecken, ofte indien t'selvige ter deser tijt niet soude connen geschieden hem suppliant in d'Academie tot eenige extraordinarise Professie te imploijeren, ofte bij Provisie met een eerlick Tractement beneficieeren. Twelk doende

U. U. E. E. dienstwillige

DANIEL JOHANNIS.

